

DOMINKOVITS PÉTER

EGY EGY-GENERÁCIÓS KÖZÉPBIRTOK ÉS BIRTOKOSA: KÖVÉR GÁBOR SZÉPLAKI URADALMA

Adalék Sopron vármegye XVII. századi birtokos társadalmához

Még a Sopron vármegye XVII. századi nemesi társadalmát kutatók számára is kevésbé ismerősen cseng a széplaki birtokos, Kövér Gábor neve. A megye- és településtörténeti munkák nem következetesen említik őt. Bár személyére már felhívta a figyelmet a rend hiteleshelyi levéltárát is kéziratába bedolgozó Drinóczy György csornai premontrei kanonok reformkori vármegye leírása,¹ de érdekes módon nem kapott helyet az egykori Sopron vármegyei levéltárosnak, Soós Imrének a községtörténetek írásában máig is kiindulópontként használt, erősen birtoklástörténeti tárgyalású megyetörténeti kötetében.² Kövér csupán szakirodalmi említés szintjén, és nem birtokosként tűnik fel a majd' egy évtizede megjelent népszerűsítő széplaki helytörténeti összefoglalóban.³

Kövér Gábor személye 1993-tól vált számomra érdekessé. Az akkor bécsi magyar levéltári delegátus Gecsényi Lajos messzemenő támogatásával a Haus-, Hof- und Staatsarchivban őrzött szepesmindszenti Csáky család levéltárát kutatva egy 1667. évi, fölöttébb nagy összegű, 20.000 magyar forintot fizetési kötelezést tartalmazó záloglevélben megtaláltam Kövér Gábor Sopron vármegyei birtokszerzésének egy meghatározó, a későbbi kutatásokra inspiráló dokumentumát.⁴ Ahogy azt a Nádasdy család 7 db inscriptiós könyve is jól mutatja; Kövér korábbi kisebb adományok nélkül, egyszerre, hihetetlenül nagy összeggel robbant be Nádasdy Ferenc familiárisi körébe, és ezzel párhuzamosan lett az évben gazdasági ügyeket fel-

1 Csornai Premontrei Prépostság Magánlevéltára (= CsPP Mlt). Kézirattár. Drinóczy György: Bőngészet Sopron megye ismeretéhez 1830–1847, No. 94., 309. p.

2 *Soós Imre*: Képek a sopronmegyei jobbágyközségek történetéből. In: Ősi sopronmegyei nemzetségek. Szerk.: Horváth László. Sopron [é.n.] passim.

3 *Lajber Imre*: Fertőszéplak község története a kezdetektől a II. világháborúig. [Pécs, 1993.] 14. p.

4 Österreichisches Staatsarchiv, Wien (= ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (= HHStA). Archiv Csáky, Fasc. 103. No. 29. A levéltárról: *Fügedi Erik*: A Csáky család szepesmindszenti levéltára. In: Levéltári Közlemények, 50. (1979) 93–131. p.

ügyelő vezető szolgálója. Az 1662. évi első, majd a fent említett, előzőt megerősítő 1667. évi második inscriptiós levél okán több kérdés merül fel. Ki ez az ember, aki korábbi uradalmi szolgálat nélkül, a birtokok legmagasabb gazdaságirányítási posztján, rögtön Nádasdy Ferenc legfelsőbb familiárisi körébe emelkedett? Milyen vagyoni, társadalmi kapcsolatokkal rendelkezett, hogyan került az országbíró látókörébe? Vitathatatlan: a kutatás jelen eredményei több, itt felmerülő kérdést is nyitva hagynak. Ugyanakkor a vizsgált problémakörre, a kora újkori Nyugat-Dunántúl — és különösen Sopron vármegye — birtokos társadalmára nézve a meglévő ismeretek egyaránt hordoznak eddig kevés figyelemre méltott speciális, és általánosítható információkat.⁵

Kövér Gábor 1662 előtti pályája a térségtől földrajzilag nagy távolságig vezet; II. Rákóczi György erdélyi fejedelem hű szolgálói között találjuk őt. Ottani tevékenységének legaktívabb szakasza sokszálúan kötődik a fejedelemség századközepi nagy politikai- és hatalmi válságához, II. Rákóczi György tragikus végéhez, a településekre, és a lakosságra nagy pusztulást hozó időszakhoz. 1657-ben a Lengyelországból súlyos vereséggel, seregének tatárfogságba kerülésével visszatérő fejedelmet az oszmán hatalom nem kívánta tovább Erdély élén látni, ugyanakkor ő a maradék vitézlő rend, és politikai elit egy részének támogatásával (Rhédey, Teleki) hatalma és befolyása megtartására törekedve a török kiűzését tervezte. Az erdélyi fejedelemség egyik legválságosabb időszaka ez, a belső meghasonlások, hatalmi vákuum ideje, amelyet egyszerre jellemzett az olykor kapkodásokhoz vezető felfokozott diplomáciai tevékenység, és az elszigetelődés. A fejedelmi hatalomból visszavonulni nem akaró Rákóczi — az erdélyi rendiséget megosztva — egyre erősebb hatalmi harcot vívott az oszmánok által elismert, azokat minden eddigi mértéknél jobban kiszolgáló Barcsaival. A Rákóczi-hú Kövér Gábor többször is e hatalmi küzdelmek ütközőpontjába került, és ugyanakkor ez idő alatt építette ki és stabilizálta a fejedelemmel 1655 óta jó kapcsolatban álló Nádasdyval kapcsolatát. Kövér az erdélyi események tragikusra fordulásával, Rákóczi a vesztes szászfenesi csatát követő 1660 júniusi halálával, valószínűsíthetően a Kemény János rövid fejedelemségének elején a Dunántúlra menekült/költözött, és igazol-

5 A XVII. századi Nyugat-Dunántúl nemcsi társadalmát tekintve új vizsgálati szempontokat, módszereket hozott — az alábbi dolgozatban is többször előforduló — familiárisi kötődésű, vármegyei hivatalviselő Falussy család intergenerációs történetének bemutatásával: *Gecsényi Lajos: Egy köznemcsi család a XVII. században. (A Falussyak)*. In: Házi Jenő Emlékkönyv. Szerk.: Dominkovits Péter–Turbuly Éva. Sopron, 1993. 237–253. p.

hatóan 1662 januárjától a korábban mind urát, mind pedig őt támogató országbíró familiárisa lett.⁶

A család: adatok és kérdések

Kövér Gábor családjáról, származásáról jelenleg nincsenek biztos információink. A családtörténeti szakirodalmak közül a Nagy Iván adatait is összegezve tartalmazó Kempelen-féle korpusz 25 Kövér családot említ, amelyből nyolc 1640-ig bezárólag szerezte meg armálisát.⁷ Ha speciálisan az Erdélyi Fejedelemség XVI–XVII. századi nemesi családjait tekintjük, akkor szinte bizonyosan kijelenthető: a Kövér család több más nemesi családhoz hasonlóan a királyi Magyarországról költözött Erdélybe, vállalt ott familiárisi, hivatali funkciót. Mindezt megerősíti Siebmacher mára már klasszikus kötete, amely két erdélyi Kövér családot ismertet. Közülük az egyik XVIII. századi, míg a másik Kövér család 1626-ban Bethlen Gábortól kapta nemességét, amit még ugyanezen évben Zemplén vármegyében is kihirdettek.⁸ A családtörténeti kutatások jelenleg fennálló problémáit kitűnően jelzi a szomszédos Borsod vármegye 1578. évi jegyzőkönyve. E forrás a törvényhatóság területén két Kövér családot jegyez, a fölöttébb sok perben szereplő csimori Kövér Ferencet, és az ekkor már elhunyt velezdi Kövér Ferencet, aki többek között Alsó- és Felsőve-

6 Történetírásunk korábban egyértelműen elmarasztalóan szólt II. Rákóczi Györgyről. E képet alapvetően módosította, árnyalta a fejedelmi politikát európai diplomáciai összefüggésbe hozva: *R. Várkonyi Agnes: A nemzetközi török ellenes szövetség genezise és II. Rákóczi György fejedelem.* In: *Történelmi Szemle*, 27. (1984) 67–79. p., illetve a kortárs erdélyi megítélést, nyílt és burkolt propagandát vizsgálva: *Lukács Zs. Tibor: A korabeli propaganda és II. Rákóczi György megítélése.* In: *Actas*, (1995) 1–2. sz. 68–94. p. Az időszak politikatörténetéről részletesen szól I. Rákóczi György egykori kancellárja, majd fejedelmi levéltárosa, titkára, Szalárdi János is. Szalárdi János siralmas magyar krónikája. S. a. r. bev., jegyz.: Szakály Ferenc. Bp., 1980. (továbbiakban: *Szalárdi, Krónika*) 382–685. p. Egy speciális nézőpontból, az országgyűlések, a fejedelmi hatalom és a rendiség tekintetéből jelzi a súlyos válságot: *Trócsányi Zsolt: Az erdélyi fejedelemség korának országgyűlései. Adalék az erdélyi rendiség történetéhez.* Bp., 1976. (továbbiakban: *Trócsányi, Erdélyi rendiség*) 17–18. és 69. p.

7 *Kempelen Béla: Magyar nemesi családok.* VI. köt. (Khár – Lyukáts.) Bp., 1913. 255–257. p.

8 *Siebmacher, Johann: Grosses allgemeines Wappenbuch.* Bd. IV. Theil XII. Adel von Siebenbürgen. Nürnberg, 1898. 183. p., címerét közli: uo. 121. tábla. Zemplén vármegye 1558–1563 közötti vármegyei jegyzőkönyve c törvényhatóságban birtokos Kövér családra nem utalnak: *Tóth Péter: Zemplén vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái I. 1558–1560.* Miskolc, 1990. (Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltári Füzetek). *Uő.: Zemplén vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1561–1563.* Miskolc, 2001. (Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 40.) passim.

lezden, Harmacon volt birtokos és ezen javait Rákóczi Zsigmond a Rákóczi László fölötti gyámságra hivatkozva elfoglalta.⁹ E két férfi közül csimori Kövér Ferenc a térség nagy befolyású személyisége volt, diósgyőri várnagyságát követően 1577–1579 során az egri várirtok udvarbírói hivatalát töltötte be.¹⁰ Több Kövér vezetéknevű személy az egykorú Gömör vármegye nemességéből is ismert.¹¹ A XVII. század során Pest-Pilis-Solt vármegyében is több Kövér nevezetű nemesi család élt, közülük egyesek a vármegye hódoltsági hivatalviselői karába tartoztak. Így körösi Kövér István 1669. és 1678 során a törvényhatóság egyik esküdtjének hivatalát töltötte be.¹²

Ugyanakkor a nyugat-dunántúli szakirodalomban ismert egy más irányú gondolati felvetés is: Házi Jenő, Kövér Gábor rokona, az 1686/1687 során Sopron belvárosi házat birtokló Kövér Pál esetében nem tartja teljességgel kizárhatónak azt, hogy ez a család a XVI. század első feléből ismert, ezen sz. kir. városban lakó Kövérekkel rokonságban állhatott.¹³

-
- 9 *Barsi János*: Borsod vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái I. 1577–1578., Miskolc, 2001. (Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 41.) vezeldi Kövér Ferencre: Nr. 279., 292., csimori Kövér Ferencet és feleségét, Fancsy, avagy Deghy Annát sok regeszta érinti.
- 10 *Kenyeres István*: Az egri várirtok igazgatása 1548–1596. Megjelenés alatt a Studia Agricensiában passim. Itt szeretném megköszönni *Kenyeres Istvánnak* kéziratosa munkája megmutatását, és kéziratomat illető tanácsait. E két borsodi Kövér család nemesi előneve, és Kövér Gábor esetében a praedicatum használatának következetes hiánya veti fel, hogy ez utóbbi család nem lehetett-e korábbi eredetű a XVI. századi dikális-összeírásokból, regeszta kötetekből előjövő többitől?
- 11 *Tóth Péter*: Gömör vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái I. 1571–1579. Miskolc, 1996. (Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 35.) Kövér Ferencre: Nr. 1570. Kövér János, majd Lóránthffy György özvegyére, Dövényi Margitra: Nr. 2026. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a XVII. század első harmadától szisztematikusan megjelentetett Szatmár vármegyei jegyzőkönyvekben található Kövérek nem nemes jogállású személyek. *Henzsel Ágota*: Szatmár vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1629–1634. II/1. Nyíregyháza, 1996. (A Szabolcs Szatmár–Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények, 10.) Kövér András: Nr. 33. *Künstlerné Virág Éva*: Szatmár vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1635–1640. II/2. Nyíregyháza, 1997. (A Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II., Közlemények 12.) Kövér Péter: Nr. 460.
- 12 *Szakály Ferenc*: Nemesi vármegyeszervezet és török hódoltság. In: Történelmi Szemle, 33. (1991) 3–4. sz. 169., 171., 173., 175–176. és 183. p. Itt csak jelteni érdemes: ily’ vezetéknevvel a XVI–XVII. századi Kecskemét mezővárosban is éltek: *Iványosi-Szabó Tibor*: A kecskeméti magisztrátus jegyzőkönyveinek töredéke I. (1591–1711). Kecskemét, 1996. (A Bács–Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárának kiadványai, Forrásközlések I.) 1593: Kövér Máté jakabszállási birtokos (35. p.), 1659: körösi Kövér István és ipa, Kövér János (66. p.).
- 13 *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Bp., 1982. I. köt. (továbbiakban: *Házi*, Polgárcsaládok) Nr. 2816., 270. p. Az óvatos, erős bizonytalanságot tartalmazó jelzés — Kövér

A tudós levéltáros óvatosan fogalmazott, itt is csak jelezni lehet: miképpen a XVI–XVII. századi Magyarországon, úgy azon belül a Nyugat-Dunántúlon is több, egymással rokonságban nem álló Kövér család élt. A forrásfeltárás jelen szakaszában cseppet sem állítható az biztosan, hogy a XVII. század derekán tevékenykedő Nádasdy familiáris, Kövér Gábor ezen családok bármelyikéhez rokonsági szállal kötődött volna. Mégis érdemes röviden végigkísérni a Házi által felvetett lehetőséget. Kövér (Gebber, Gewer, Kewer) Benedek Sopron sz. kir. város belvárosában élt, 1530-ban a polgárok sorába nyert felvételt, 1542-ben végrendelkezett. Az ő fia, Gergely 1544-től a belvárosi körzet külső tanácsosa volt, 1547-ben a közgyűlés a belső tanácsosságra is jelölte, de 1549-ig, majd az 1551. évben a külső tanács tagja maradt. 1558. augusztus 28-án Nádasdy Tamás és felesége, Kanizsay Orsolya sopronkeresztúri birtokbeiktatásán ő képviselte Sopron városát. Az 1532. évi „Muster Register” őt (Geerl Kewyr) a város patrícusai között tüntette fel. Az 1542-es vámnapló szerint Kövér Gergely a közepes nagyságú áru- és pénzforgalommal foglalkozó kereskedők sorába tartozott (100–1000 Ft értékű vámot fizetett); egyaránt lebonyolított behozatalt és kivitelt.¹⁴ Fia, Márton, bécsi tanulmányainak befejezése után Nádasdy Tamás titkára lett. 1554. szeptember 25-én hasznos és hű szolgálataiért ő és apja I. Ferdinándtól nemesítést nyert. Ez cseppet sem volt egyedi a korabeli Sopronban; a régi soproni polgárcsaládok felső rétegének sok képviselője az 1570–1590-es évtizedekben armálist nyerve a megyei nemességbe olvadt be.¹⁵ Így tehát jelenleg azt sem lehet kizárni, hogy a Kövérek esete egy városi polgárból meg-nemesített, több generációs familiáris családról szól. De ez az állítás jelenleg nem igazolható, csupán egy fölöttébb ingatagnak tűnő hipotézisként vehető fel.

További bizonytalansági tényezőként fel kell arra is hívni a figyelmet, hogy a tá-gabb nyugat-dunántúli térségben közel egy időben több — egymással rokonságot nem tartó — Kövér család is ismert. A szomszédos Vas vármegyében Kövér

Benedek külső adókerületi házát, amelynek a családtól birtoklását 1554-ig tudta követni, 1687-ben Kövér Pál bírta — már korábban is megjelent: *Uő.*: A soproni belváros házai és háztulajdonosai 1687-ben. In: Soproni Szemle (= SSz), 19. (1965) 2. sz. 128–129. p.

14 *Házi, Polgárcsaládok, Kövér Benedek: Nr. 2816. Kövér Gergely: Nr. 2817. Kövér László: Nr. 2818. Kövér Gergelyre sok adat található: Tirnitz József-Szakács Anita: Sopron város tanácsa bírósági jegyzőkönyvcincen regesztái I. 1533–1554. Sopron, 1996. Nr. 120., 134., 138., 140., 142. Hivatali pályájára ld. még: uo. 87. p. (Tirnitz József összeállítása). A városi társadalomban elfoglalt helyére: Mollay Károly: Kőszeg 1532. évi ostroma és Sopron. In: SSz, 37. (1983) 3. sz. 219. p. Kereskedelmi tevékenységére: Ember Győző: Magyarország nyugati külkereskedelme a XVI. század közepén. Bp., 1988. 501., 514. p. vö.: 193–199. p.*

15 Kövér Mártonra: Nr. 2817., *Házi, Polgárcsaládok i.h. Az armálist közli, a címet leírja: Tompos Ernő: Sopronban őrzött címeres levelek. In: SSz, 26. (1972) 3. sz. 197. p.*

(Keuer/Kewer) Benedek és Gergely 1519-ben sárvári uradalomhoz tartozó Ikerváron laktak. A család itteni múltja az 1492. évig visszamenően feltárássra került.¹⁶

Ha a közzétett 1549. évi dikális összeírásokra tekintünk, úgy feltűnik: Vas vármegyében Kövér Mihály a felsőlindvai uradalom több településén, illetve a Tót-ságban (Csipinc, Felsőpetanic, Ivanóc, Markóc, Sztrelec) 15,5 adózó portával, 10 zsellérhellyel rendelkezett. Ugyanekkor a szomszédos Zala vármegyében Kövér Ferenc Dédesen és Sárdon összesen két adózó jobbágyportát, és egy zsellérhelyet bírt. A Vas vármegyei jobbágytartó birtokosság alsó részébe tartozó Kövér Mihály esetében feltűnő jelenség az, hogy Felsőpetanic és Ivanóc kivételével — amely településeknek egyedüli birtokosa volt –, birtokszomszédai a Nádasdy család tagjai (Tamás, Márton, János) voltak.¹⁷ Ezek a birtoklási viszonyok óhatatlanul is felvetik a két család közötti korábbi, esetleg rokonsági, vagy szervitori kapcsolatok meglétét. Az 1552. évből ismeret egy Kövér (Keower) Benedek, aki Nádasdy Tamás szervitori hadaiban Zolthay hadnagysága alatt szolgált.¹⁸ A következő évszázadból: Nádasdy Pál egy Kövér Fülöp deák (Philippus Keouer alias Literatus) nevű szolgálója 1627-ben hű szolgálataiért Sárváron inscriptiós jogon 100 birodalmi talérért kapott egy teljes házat a hozzá tartozó jobbágytelekkel.¹⁹

A Kövér család(ok) egyidejű Vas vármegyei jelenlétét mutatja, hogy egy Kövér (Kewer) Benedek nevű férfiú Batthyány Ferenc szolgálójaként 1620 elején urát a (horvát)nádáljai horvátok favágásáról tudósította.²⁰

16 *Érszegi Géza*: Középkor. In: Sárvár monográfiája. Szerk.: Horváth Ferenc. Szombathely, 1978. 235. p. Itt érdemes jelezni, hogy a Vas megyei Ikerváron élő Kövér család Sopronba költözését jelenleg nem érdemes feltételezni, ugyanis Sopron sz. kir. város egyik jobbágyfalujában, Ágfalván a XV. század elején is élt egy Kövér család, amelynek egyik tagja, Mihály 1415/1416. során a község bírója volt. *Mollay Károly*: Névtudomány és várostörténet: Dágtól Ágfalváig (1195–1416). II. rész. In: SSz, 15. (1961) 3. sz. 199. p.

17 *Maksay Ferenc*: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I-II. köt. Bp., 1980. II. köt. 866., 868., 873., 909., 970., 1000. p. Ugyancz a forráskiadvány özv. Kövér Györgyné (Borsod), és Kövér Pál (Borsod, Kishont, Zemplén vármegyékben) jelzi a minden bizonnyal gyakori nevű Kövér családok ÉK magyarországi birtoklását. Kövér Pál Borsodban Felső- és Alsóvelezden összesen 7, a Zemplén vármegyei Zomboron 6, míg a Kishonti kerülethez tartozó Varbócon 6 adózó portát bírt. A minden bizonnyal c rokonsági körhöz tartozó özv. Kövér Györgyné hasonlóképpen a Borsod vármegyei Alsó- és Felsővelezden birtokolt 6 adózó portát. Uo. I. köt. 267., 272., 387., 389. p.; II. köt. 1059., 1064. p.

18 Magyar Országos Levéltár, Budapest (= MOL) Magyar Kamara Archivuma (= MKA), E 185 Archivum familiae Nádasdy (= Nádasdy cs. lt.) Nádasdy Tamás horvát bán, tárnokmester, országbíró, főkapitány iratai 1533–1554. (Mif 31.986.), 1552. évi feljegyzés.

19 MOL E 185 MKA Nádasdy cs. lt. Inscriptiós könyvek, 4. köt. (Mif 31.987.) 112–113. p., 7. köt. (Mif 31.988.) Sárvár, 1627. február 24. (B[catác] Matthiae apostoli), 197–198. p.

Mindez csupán óvatos jelzés: a forráskutatás jelen szakaszában bár teljességgel nem lehet kizárni Kövér Gábor családjának dunántúli eredetét, de azt jelenleg genealógiai adatokkal igazolni nem lehet. Önmagában a személyek, családok oly jelentős földrajzi migrációja, mint ami a Nyugat-Dunántúl és Erdély között fennáll, a korai újkorban nem volt szokatlan, és egyedi jelenség. A fejedelmi széket betöltő Báthory szervitorok sorában több horvátországi, és a Magyar Királyság területéről átköltözött család ismert, akik közül sokan még Nádasdy Tamás kapcsolatépítése folytán kerültek át. Soraikban pl. egyértelműen vasi kötődésűek a Sibrikek.²¹ A XVI. század végén, és a XVII. század elején Sopron és Moson vármegyében birtokos családok közül többen is álltak az erdélyi fejedelmek szolgálatában. Tán a legismertebb közülük a Listhy fiúk útja. Listhy István, Ferenc fiát Bethlen Gábor fejedelem udvarába küldte mondván: szolgálata itt, ezen országrészben nem volt kedves, és minthogy a birtokait is feldúló hadi események miatt maga is romlott állapotba jutott, fia előmeneteléről nem tudott máshogy gondolkodni. Másik fiát, Jánost — aki már korábban, egy ideig Rákóczi György „körül forgolódott” — is Bethlen udvarába „...*be jaro iffiaj keozibe[n] commendaltam...*”.²² I. Rákóczi György hűséges tanácsosa, 1632-ig magyarországi javainak prefektusa, chernelházi Chernel György hasonlóképpen nyugat-dunántúli nemesi családból származott, de távolléte miatt dunántúli birtokrészeiről itt élő rokonsága javára lemondott.²³

Kövér Gábor származásáról, Sopron vármegyei birtokosságát megelőző családi, és társadalmi kapcsolatairól, vagyoni helyzetéről csak további alap kutatások során, a Rákóczi család, kiváltképpen I. és II. Rákóczi György szervitori köreinek szisztematikus feltárása révén juthatunk biztos információkhoz.²⁴

20 MOL P 1314 herceg Batthyány család levéltára (= Batthyány cs. lt.). Missiles, No. 27.634. Kövér Benedek és Horváth Péter levele Batthyány Ferenchez. Csákány, 1620. február 23. Ugyanakkor Vas vármegye nemesi között a Kövér családot Kövér Imrc személyében, 1653. évi armális-nyeréssel regisztrálja: *Balogh Gyula*: Vasvármegye nemesi családjai. 2. jav. bőv. kiad. Szombathely, 1901. 217. p.

21 *Horn Ildikó*: Báthory András. Bp., 2002. (Post Scriptum – Életrajzi monográfiák 3.) 121–126. p.

22 MOL P 1314 Batthyány cs. lt. Missiles, Nr. 29.495. Listhius István levele Batthyány Ferencnek. Köpcsény, 1624. június 11. Az év végén már arról panaszkodott, hogy Erdélyben élő fiától hosszú ideje nem kapott már levelet. Uo. Batthyány cs. lt., Missiles, No. 29.499., uók. Köpcsény, 1624. december 11.

23 Pannonhalmi Főapátság Levéltára (= PFL), Chernel család levéltára. Időrendi iratok No.

24 Az eddig ismert szórvány adatok leginkább egy Borosd, esetleg Zemplén vármegyében birtokos nemesi családra utalnak. A jelzett szervitori, familiárisi vizsgálatokat más oldalról segítheti az adott vármegyék nemesi társadalmának szisztematikus társadalomtörténeti feldolgozása.

II. Rákóczi György erdélyi fejedelem hű szolgája

Kövér Gábor az 1640-es években az erdélyi fejedelmi széken ülő Rákóczi család szolgálatában állott. Neve 1644 júliusában tűnik fel, mint II. Rákóczi György és Lórántffy Zsuzsanna közötti levelezés egyik bonyolítója, aki — ahogy az a sorokból kiderül — a mágnásasszony egyik levelét fiának július 6-án meghozta.²⁵ Hasonló feladattal említi e vezetéknevet egy, az év novemberében kelt levél is.²⁶

Az Erdélyi Fejedelemség központi kormányzatának alapos forrásfeltárásai szerint Kövér Gábor 1648–1658 között a központi kincstári igazgatás alsóbb hivatalviselői közé tartozott; ezen évtized során komornik deákként, illetve komornikként tevékenykedett.²⁷ 1657 nyarán e hivatalában konfliktusba került Barcsai Ákossal, aki 1657. január 1-jétől (Rhédeyvel, Hallerrel) helytartói megbízást nyert, és ezen funkciójában akart eljárni. A lengyel betörés hírére, amíg a fejedelmi család Szamosújvárról Ecsedre, majd onnan Váradra költözött, Barcsai a töröknek szándékozott engesztelő ajándékot adni, ami miatt mind II. Rákóczi György feleségével, Báthory Erzsébettel, mind pedig a tárház őrzőjével, Kövér Gáborral súlyos konfliktusa támadt. Miképpen erről a fejedelem asszony beszámolt urának; Barcsai megtiltotta, hogy se Báthory Zsófia, se gyermeke, se pedig Kövér Gábor írására „...az portusi jövedelemben is semmit ide ne adjanak...”, és Kövérnek az asszony-nyal „...ki kellett jönni velem az egyetmás megtisztogatására; az szamosújvári tárház kulcsa magánál vót Kövér Gábornál az szokás szerént...”, de Barcsai a tárházat vagy felferette, vagy a lakatosokkal kinyitatta, az ott található 5000 tallért kivételte. Minthogy Barcsai nem akar pénzt kiadni, tanácsot kér a további cselekvésre.²⁸ Kövér 1658 nyarán is e fontos és bizalmas gazdasági funkcióban volt. Rákóczi Balogh Ferenc prefektusának úgy írt felőle, hogy az ecsedi tárház kulcsa vagy feleségénél található, vagy azt Kövér Gábor tette valahová. Másnap feleségének már jóval határozottabban írta: „...Kövér Gábort küldtük ki postán ecsedi tárházbul

25 *Szilágyi Sándor*: A két Rákóczy György családi levelezése. Bp., 1875. (Monumenta Hungaricae Historica (= MHH) I. oszt. Okmánytár, 24. köt.). (A továbbiakban: *Szilágyi*, Rákóczy családi levelezés.) Nr. CCXXIV. Sáros, 1644. július 11. (200. p.) A Kövér család neve — az addigi publikáció alapján — nem tűnik fel I. Rákóczy György birtokigazgatásának személyzetében: *Makkai László*: I. Rákóczy György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648). Bp., 1954. passim.

26 *Szilágyi*, Rákóczy családi levelezés No. CCLXXXIX., Rimaszéc, 1644. november 15. (283. p.)

27 *Trócsányi Zsolt*: Erdély központi kormányzata 1540–1690., Bp., 1980. (A továbbiakban: *Trócsányi*: Központi kormányzat.) 334. p.

28 *Szilágyi*, Rákóczy családi levelezés No. DCII. Báthory Zsófia II. Rákóczi Györgynek. Ecsed, 1657. július 13. *Erdélyi Alajos*: Barcsay Ákos fejedelemsége. In: Századok, 40. (1906) 412–450., 489–547. p. (A továbbiakban: *Erdélyi*: Barcsay fejedelemsége) 417. p.

*egyetmást hozzon ki, helyében mást vigyen...*²⁹ A pártharcok során töretlen Rákóczi-párti Kövér közvetlenül az 1658. július 24-e után, még az augusztus 1-jére meghirdetett [gyula]fehérvári országgyűlés előtt kettős célból utazott Erdélybe; egyrészt hogy pénzt szerezzen és biztosítson urának, másrészt hogy megfigyelje a belső állapotokat és azokról tájékoztassa Rákóczit.³⁰

A pénzügyigazgatásban, a fejedelemség gazdasági életében vitt funkció mellett 1655-ben ő is részt vett a társadalmi feszültségek, illetve Basarab vajda halála miatt Constantin Serban és Heriza közötti, immáron az Erdély belső nyugalalmát is veszélyeztető utódlási harcok „elsimitására” vezetett hadjáratban. A fejedelmi hadakat vezérlő Boros János július 17-i levelében tudósította II. Rákóczi Györgyöt, hogy a szétvert seregű, elfogott ellenvajdát, Herizát, Serban vajda és a bojárok egyetértése mellett „...*Kövér Gábor uram az székely gyalogokkal együtt vigye ki...*”, amire őket már el is indította.³¹ Kövérrel nem csak Boros küldte a tekintélyes foglyot, de Serban is ezúton juttatott el Rákóczihoz több, az országával kapcsolatos hírekről szóló levelet.³² Kövér ezt követően többször is járhatott a havasalföldi fejedelemségben, ahogy Konstantin vajda 1656. szeptemberi levele jelzi, a román fejedelemség és Erdély közötti pénzügyekben tevékenykedett („...*az hátra maradtott pénz felől, az mint ír nagyságod, itt lévén Kövér Gábor uram, számot vetvén ő kegyelmével...*”).³³

Az 1658-as évben személye felértékelődött, II. Rákóczi György több oldalú diplomáciai feladatokkal bízta meg. Mednyánszky István 1657. végi prágai követése után 1658. februárjában újabb fejedelmi javaslatokkal Kövér a császárválasztásra Frankfurtba utazott, I. Lipóthoz ment. Útja során 1658. február 10-én

29 *Koncz József*: II. Rákóczy György fejedelem eredeti sajátkezü levelei, a fejedelemségért vívott utolsó küzdelmei időszakából. 1658. január 9–1660. május 16. In: *Hadtörténelmi Közlemények*. 7. (1894) 1. füzet, február, 39–56. p. No. 5. II. Rákóczi György levele Balogh Ferenc prefektusának. Gyulafchervár, 1658. június 14., No. 6. II. Rákóczi György levele Báthory Zsófiához. uo. 1658. június 15. (41–42. p.)

30 *Erdélyi*: Barcsay fejedelemség 427. p.

31 *Szilágyi Sándor*: Okmánytár II. Rákóczy György diplomáciai összeköttetéseihez, Bp., 1874. (MHH. I. o. 23. köt.). (A továbbiakban: *Szilágyi*, Okmánytár.) No. CXX. (206–207. p.), Boros János levele II. Rákóczi Györgyhez. Tergovistyc, 1655. július 17. A moldvai, havasalföldi fejedelemségek és Erdély egykori viszonyára: Erdély története II. köt. 1606-tól 1848-ig. Szerk.: Makkai László–Szász Zoltán. Bp., 1986. 711–714. p., *Szilágyi Sándor*: II. Rákóczy György 1621–1660. Bp., 1891. (Magyar történeti életrajzok.) 105., 120–126. p. A Heriza ügyről részletesen szól: *Szalárdi*, Krónika 335–341. p.

32 *Szilágyi*, Okmánytár. No. CXXIV. (211. p.). [Konstantin Serban vajda] levele II. Rákóczi Györgynek. Tergovistyc, 1655. július 19.

33 *Szilágyi*, Okmánytár. No. CCLXIX. (461–462. p.). [Konstantin Serban havasalföldi vajda levele II. Rákóczi Györgyhez]. Tergovistyc, 1656. szeptember 7.

találkozott a Pozsonyból seibersdorfi kastélyába tartó Nádasdy Ferencel, aki őt „...*bűvebb beszélgetésnek okáért...*” e kastélyba hívta. Onnan Kövér február 11-én indult Frankfurtba, felszerelve Nádasdy tanácsaival, követségét segítő iratokkal, protekcionálisokkal („...*mind Aursperg herczegnek, s mind az főhofmesternek gróf Porciának commendáltam szívesen az dolgokat...*”).³⁴

Nádasdy továbbra is kapcsolatban maradhatott Kövérrel, követi útjáról jó információkkal rendelkezve Wesselényi nádort is értesítette: „...*Kövér Gábor uram 20. érkezett Hirschau nevű helyre, és követte 21. az udvart Amberga nevű városban, mely helyek in superiori Palatinatu sub ditioni Bavari vannak. 21. tette le követségét ő kgme, az mint azon nap írják nekem.*” Még nem ismerte e követség hasznát, „...*Írják azt, hogy jólkor esett érkezése, mivel sokféle beszédek folytak udvarnál Erdély felől. Én csaknem bizonyosnak tartom, jobb válasszal jár, mint az többi, mivel az udvar elhitette nyilván azt magával, hogy az török felbontja az békességet.*”. Nádasdy ezügybeni meggyőződését nem csak a külföldről érkező informátorainak levelei támasztották alá; március végén Batthyány (I.) Ádámot is figyelmeztette: „...*feles giült tórok ki czapni szandekoznak ugy velem az Rabakeozre...*”, ezért Batthyány tiszttviselői is legyenek készségsben.³⁵

Kövér Gábor követi útjának támogatását Nádasdy a fejedelemmel is tudatta: „...*ő ngnak szóló Kövér Gábor levele.*”, és egyértelműen a személyes beszélgetésre utal: „...*Kövér Gábor uramat mivel bocsáttám el, megirtam Homonnai uram által az fejedelemnek...*” E találkozás során kitűnik: Kövér minden közléséről nem rendelkezett egyértelmű háttér-információval, de szándékait megértette.³⁶

Kövér diplomáciai utazásainak, tárgyalásainak pontos bemutatása kiterjedtebb forrásbázison további kutatásokat igényel. Szilágyi Sándor forrásfeltárásai arra mutatnak, hogy Kövér 1658 elején kétszer is követségben járt I. Lipótnál. A februári utat követően március 27-én kapta meg II. Rákóczi György Habsburg támogatás esetén török elleni támadás ígéretét tartalmazó megbízólevelét. Április 14-én Bécsben tartózkodott, majd Frankfurtba ment, ahol is a császárrá választott Lipót

34 *Szilágyi Sándor*: II. Rákóczi György fejedelem összeköttetése gr. Nádasdy Ferenczel. In: Századok, 7. (1874) 441–446. p., különösen: 448–449. p. Nádasdy Ferenc levele II. Rákóczi Györgyhez. Szaib[ersdorf], 1658. február 11. uo. Nr. 15. 466–467. p.

35 MOL P 1314 Batthyány cs. lt., Missiles No. 32.613. Nádasdy Ferenc Batthyány Ádámnak, Keresztúr, 1658. március 29.

36 *Mednyánszky Dénes*: Nádasdy és Wesselényi levelezésiből. In: Történelmi Tár, 1880. 209–233. p., No. X. 230–233. p. Nádasdy Ferenc [valószínűsíthetően Wesselényi Ferencnek]. Szaib[ersdorf], 1658. március 7.

fogadta őt, de a fenyegető hadi helyzet okozta kilátásokat (Jenő, Kálló elfoglalása) ecsetelő előadására kitérő választ kapott.³⁷

1658 áprilisában Bécsből figyelmeztette fejedelmét: az ott tartózkodó török követ bizonyosan azt kívánja, hogy Rákóczi a nemrég megerősített fiskális erősséget, Jenő várát feladja. Ugyanakkor a Dalmácia felől támadó törökkel kapcsolatos hírek nem igazak, de inti Rákóczit: „...*csak nagyságod ne segéle...*”. Röviden beszámol az udvarban szerzett információkról, a Habsburgok általa ismert európai diplomáciai szándékairól, az elkövetkező tárgyalásáról.³⁸

Kövér 1658. végi szerepéről II. Rákóczi György bizalmas hívének, Rhédey Ferenc Máramaros és Bihar vármegyék főispánjához írott levelei adnak némi támpontot. 1658. november 9. és 12. között a fejedelem székelyhídi táborában tartózkodott, majd másnap onnan indult Ecsedre, illetve tovább Jenőbe, ahová a Portáról török követet vártak. Kövér a fejedelem megbízásából a törökkel kapcsolatos diplomáciai megbeszélésekben vehetett részt, „...*bizony félünk, ajándékkal megyünk, szabadságunk van onnét is Erdélybe menetelre, de Kövér Gábort visszavárjuk; még lovakat is kérnek, azt is küldünk...*”. Ígérte, Kövér jelentését azonnal tudatja Rhédeyvel. Kövér folyamatos tárgyalásait, közvetítéseit jelzi, hogy december 3-án ment ismét Jenőbe, és ajándékként magával vitt hat díszesen felszerelt lovat.³⁹

A II. Rákóczi György és Barcsai Ákos közötti konfliktusokban a Rákóczi-párti Kövér Gábor javai is veszélybe kerültek, sőt egy rövid ideig élete sem volt biztonságban. Barcsai már 1658 augusztusában — úgymond tréfálódva — Erdélyből Rákóczihoz történő távozása esetén javai elvesztését ígérte Kövérnek: „...*hanem Kövér Gábor uramnak tréfálódám, mikor ki akar vala Nagyságodhoz menni; mondván: ez hazánk mostani szükségében kimégy, nem türsz, szenvedsz ez hazával, de elveszszük az jószágodat...*”.⁴⁰ Minthogy Barcsait 1658 szeptemberében a szebeniek, majd október 7-én az országgyűlés is fejedelemmé választotta, a török

37 Erdélyi országgyűlési emlékek. XI. köt. 1648–1658. Szerk.: Szilágyi Sándor. Bp., 1886. MHH, (továbbiakban: EOE XI. köt.), 273–274. Kövér követtségére vonatkozó dokumentumok: uo. Nr. XIX/a-g., [385–392. p.] Az eredménytelen frankfurti újtjáról, az Udvari Haditanács elnökével, Gonzaga-val folytatott tanácskozásáról megemlékezik: Magyarország története 1526–1686. 3/2. köt. Főszerk.: Pach Zsigmond Pál. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes, Bp., 1983. 1074. p. (R. Várkonyi Ágnes munkája).

38 *Szilágyi*, Okmánytár No. CCCL. (618–619. p.). Kövér Gábor II. Rákóczi Györgyhez. Bécs, 1658. április 14.

39 *Koncz József*: II. Rákóczy György levelei Rhédey Ferenchez. In: Történelmi Tár, 1892. No. XII. Székelyhíd, 1658. november 12. No. XVII. Várad, 1658. december 6.

40 EOE XI. köt. Barcsai Ákos II. Rákóczi Ferenchez. Nagysink, 1658. augusztus 21., Nr. XXX/b., 417. p. A túl erős tréfálgodás okozta mentegetődzsre: vö. uo. uők., uakkor, Nr. XXX/c., 419. p.

által egyenlőre támogatott új fejedelem, és a visszaszorítását elfogadni nem képes Rákóczi közötti hatalmi harc kiéleződött. Ennek kapcsán Kövér Gábort állami pénzek elsikkasztásával vádolták, Mikessel, Gyulayval együtt őt is magánügyeik miatt az államra veszélyes személyekként tartották számon.⁴¹ Barcsai 1659 elején országgyűlési határozatra hivatkozva javait konfiskáltatta, kintlévő adósságait felvettette. Majd a Rákóczi hívei fölött enyhébb ítéleteket kimondó országgyűlés, Barcsai közbenjárására, őt közkegyelemben részesítette. Az 1659. június 8-i országgyűlésben és azt követően, amikor a nyár során Kövér a fejedelemmel együtt Erdélybe visszatért, Rákóczi a kincstárból kárpótoltatta hű emberét.⁴²

A forráskutatások jelen szakaszában az nem tudott, hogy az 1658 eleje óta Nádasdyt ismerő, vele kapcsolatban álló Kövér Gábor mikor is került a Dunántúlra. Ez minden bizonnyal 1660. június 7-e után — II. Rákóczi György fejedelem szászfenesi csata utáni váradi halálát követően — került sorra, nem kizárható, hogy Kemény János rövid fejedelemsége első felében.

Nádasdy Ferenc vezető gazdasági tisztségviselője, dunántúli javainak prefektusa

A Nádasdy család XVI–XVII. századi birtokigazgatásának első számú embere a prefektus volt. A XVII. századra korábbi katonai szerepe megszűnt, ő fogta össze és koordinálta a birtokgazdálkodás különböző ágait, mely tevékenysége során irányította és elszámoltatta az uradalmi tisztségviselők hierarchikus karát. Korlátozott jogszolgáltatási tevékenységgel is rendelkezett.⁴³ Míg az 1620–1630-as években a jól ismert ügyvéd–politikus muzsaji Vittnyédy István apja, a családi vagyon és befolyás megalapozója, Vittnyédy János viselte e hivatalt, addig az 1640-es, 1650-es években gálósházi Récsey György, gálósházi Récsey Bálint Sopron vármegyei alispán fia volt a Nádasdy javak prefektusa. Récsey György 1661-ben bekövetkezett halálával e

41 *Erdélyi*: Barcsay fejedelemsége 498. és 510. p.

42 *Erdélyi*: Barcsay fejedelemsége 512. p. *Trócsányi*: Központi kormányzat 227. p. A fejedelem és a rendek közötti országgyűlési kiüldelmeket áttekintő: *Trócsányi*, Erdélyi rendiség 180–208. p., különösen: 199–200. p. Kövér Gábor 1659. évi, országgyűlési iratokban tükröződő kálváriájára: EOE XII. köt. (1658–1661). Szerk.: Szilágyi Sándor. Bp., 1887. (MHH III. o.) No: XIII. 140–142. p., No. XXI/a-i., I. különösen 174–175., 180–182., 188–206. és 288–291. p.

43 *Tholt Judit*: A sárvári uradalom majorgazdálkodása a XVII. század első felében. Bp., 1934. (Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez 10. Szerk.: Domanovszky Sándor) 21–22. p.

magas gazdaságirányítói uradalmi hivatal megürült,⁴⁴ és abba, a familiárisi körben korábban nem szereplő Kövér Gábor került.

Kövér Nádasdy Ferenc minden javainak előljárójaként („universorum bonorum praefectus”) 1662. január 1-jével kapta meg instrukcióját. Érdeemes legalább vázlatosan megismerkedni a munkaterületeinek határait megszabó utasítás-rendszerrel. Az 53 pontos részletes utasítás négy nagy tematikai egységből állt: az a) az erkölccsel, a vallásossággal kapcsolatos dolgokról (1–10 pont), b.) a javak- (11–30. pont), c.) és a tisztviselők (officialium) irányításáról (31–42. pont), d.) a jó gazdaság intézésére teendőkről (43–53. pont) szöveget. Az egyes tartalmi egységek részletes bemutatása a kereteket szétfeszítve a tanulmány tárgyától is elvinne, ezért itt és most csak egy-két jellegzetesség kerülhet kiemelésre.⁴⁵

Az első tematikai egység minden más előtt a prefektust önmérsékletre inti (ő a szegénységet semmiféle parancsokkal ne bántsa), a régi szokások megtartására szólítja fel, illetve a katolikus felekezet és hitbéli előírások (pl. az egyházi ünnepnapok, vasárnapok) megtartását írja elő. A dominus 1643. évi rekatolizációját követően e pontok hangsúlyosan védik az uradalom területén szolgáló egyházi emberek tekintélyét (nékik a tisztelet megadassék, őket senki ne gyalázza), de ugyanakkor azok esetében jelzi: ők világi dolgokba ne avatkozzanak. Hasonló védelemmel szól a települések kulturális képének másik meghatározó személyisége, az iskolamesterek esetében is (3. pont). Védi a plébánosok, iskolamesterek tulajdonát (a plébániákhoz, iskolaházakhoz tartozó földek megoltalmaztassanak, elidegenítésre ne kerüljenek), szükség esetén előírja a javadalmak beszédésének községi kötelezettségét, a fizikailag leromlott plébániák esetében pedig a lakosság panasz nélküli javítási kötelezettségét (4., 7–8. pontok). Ugyanakkor a települések lakosainak 20-20 Ft bírság alatt megtiltja a prédikátorokhoz járást, az ott történő keresztelést, esketést (6. pont). Végzetül a káromkodók, különösen a „lélekkal szitkozódás” ellen lép fel.

A második tematikai egység egyaránt tartalmaz a birtokok jog- és területi viszonyainak megőrzésére, a különféle károk megelőzésére, elhárítására, az urbáriális lakosság (jobbágyok, zsellérek) földjeire, szolgáltatásaira, öröklésére, az úriszék tartására vonatkozó előírásokat. Így a földesúr megkövetelte a jobbágyok közötti békesség, a szomszédos nemesekkel a jószomszédosági viszony megtartását, ugyanakkor megkövetelte a határok csorbíthatatlanságát, az inscriptionalisták foglalásainak megakadályozását. Ezért megkövetelte, ahol még nincs urbárium, úgy a prefektus ott az 1660-ban elfogadottat vezesse be, és csináltassa meg a falvak közötti határhányá-

44 Récsey György haláláról: *Prickler, Harald*: Gálosháza. In: *Burgenländisches Heimatblätter* 45. (1983) 155–185. p., (A továbbiakban: *Prickler, Gálosháza.*) 169. p.

45 MOL E 185 MKA Nádasdy cs. lt. Inskriptiós könyvek, I. köt. fol. 81r–87v. (Mif 31.987.)

sokat. A részletes instrukció az úrbéres lakosság vagyoni helyzete és jogi besorolása közötti különbségeket is érinti; így az úrbéres földeket bíró béreseket nem engedi az adózástól felmenteni, míg egyes zsellérek esetében regisztrálja, hogy az ő javaik némely egészhelyes jobbágnál is többek. Mind esetükben, mind pedig az elszegényedett jobbágyoknál az urbárium tényleges vagyoni státusnak megfelelő aktualizálását szükségesnek tartja. Előírta az üres telkek megszállását, 12 Ft-tal büntette a jobbágytelkek elhagyását. Külön foglalkozott a pusztá települések, helyek megszállásának szabadságaival (24–25. pont), az erdők, vizek használatával, és a bevételek között fontos szerepet vivő belső vámokra történő felügyeléssel (27. pont). A belső kereskedelem, vámbevétel növekedése céljából az úthálózat karbantartását, új utak készítését is előírta — különösen a kapui vámnál —, miképpen a jó út utáni adózást is. Az úriszékét évi egy-két alkalommal tartotta szükségesnek.

Bár elszörtan, az instrukció egészében található uradalmi tisztségviselőkre vonatkozó utasítások, a prefektus beosztottaival, az officiálisokkal kapcsolatos információk a harmadik tematikai egységben kaptak helyet. A forrás a tisztségviselők negyedévenkénti elszámolását írta elő. Minden tisztségviselőre vonatkozóan megparancsolta a felügyelete alá tartozó majorsági javak (gyümölcsös kert, pajta és malom) gondos felvigyázását. Ugyanakkor a prefektusnak lehetőséget is adott új majorság, vagy majorsági épületek létrehozására. A gazdálkodásnál külön figyelmet követelt az aratásra, és a szüret utáni dézsmáltatásra. Az egyes tisztségviselői utasítások elkészítését a prefektus feladatává tette (35.), miképpen kötelmei közé tartozott az alárendelt tisztségviselők éves elszámoltatása, a számadások felülvizsgálata is. A tisztségviselők elleni panaszokban nagy körültekintéssel, többoldalú vizsgálatokkal, a vármegyei tisztségviselőkkel karöltve kellett eljárnia (38.). Ez a rész az uradalmi adminisztráció írásbeliségére vonatkozóan is érdekes adatot tartalmaz; minthogy az uradalmakban németek által lakott falvak sora is található, azért Kövérhez egy fizetéses „német deákot” is rendelnek. A továbbiakban az instrukció ezen része az uradalmi generalis perceptor helyettesíthetéséről, illetve a tisztségviselői kar racionalizálása céljából a kasznári hivatal szükségességének felülvizsgálatáról szól. Ahol a prefektus úgy ítéli meg, ott a kasznárok feladatát a számtartók (rationistae) is átvehetik. Felveti a több kasznár helyett az ún. generalis kasznár hivatalának bevezetését is. Végezetül a tematikai egység egészétől eltérően a katonai tisztségviselőkkel történő jó kapcsolatok kialakítására szólítja fel Nádasdy javainak legfőbb előjáróját, hisz több település lakossága katonákkal élt együtt, ami napi konfliktusokat eredményezett.

Az instrukció törzs-szövegének utolsó tematikai egysége kisebb részben egyes konkrét gazdálkodással kapcsolatos utasításokat is tartalmaz; kiterjed mind a földesúr majorsági, mind pedig az urbáriális paraszti üzemekre. A majorságok eseté-

ben felhívja a figyelmet a szarvasmarhatartás bővítésének fontosságára, jó béresek alkalmazására, a földek időbeni szántására, trágyázására. Több esetben is kitér a prefektus alá rendelt tisztségviselők felelősségére — akiket az jog-, vagy fegyelemsértésük esetén büntethet is —, pl. ők ne engedjék, hogy majorsági földek műveletlenül maradjanak. Az aratásra, és a learatott termény tárolására is figyelmet fordít: a prefektus ellenőrizze a pajtákát, pajtáskerteket, ahol nincs, oda építtessen. Hasonló gondossággal szólt az urbáriális földekről is; a prefektusnak ügyelnie kellett arra, hogy az ún. „tábla földek” határa a majorsági rovására ne változzék, ugyanakkor azok mindegyike megművelt, kiosztott terület legyen. Az instrukció szerint az uradalom egyik legnagyobb haszna a szőlőművelés révén a borból van, így e gazdálkodási ágnál különösen ügyelni kell minden munkafolyamat pontos és szorgos betartására, a borok pincébe szállítására, tisztántartására (48.). Szól a regálék, azaz a kocsmá és mészárszék tartásáról (49., 52.), és ez utóbbi kapcsán az egyes falvak gazdálkodása nyomán a gyapjúval, sajttal, vagy más egyéb termékkel történő kereskedés megvizsgálásáról, lehetőség esetén annak megindításáról. A malmok és molnárok szabályozása nem csak az egyik legfontosabb feudális paraszti üzemre történő odafigyelés miatt volt fontos, hanem e téren azt is előírta, hogy a prefektus „...az molnarokat arra is vegye, hogy marhakot hizlaltasson velek.” (51.) Az instrukció 50. pontja szól még a rétgazdálkodásról (pl. a vízmosásoktól oltalmazza a réteket, ahol az szűkös, ott az idegeneknek fizesse ki a bérletet, és inkább azokat a helyi lakosság élhesse). Az utolsó pont Kövér dominus-tól történő közvetlen függését rögzítette.

Az utasítás függeléke Kövér Gábor konvenciója. 1662. január 1-jével kezdődő szolgálati évének készpénzfizetése fölöttébb jelentős összeg: 600 Ft, továbbá ruházatára 9 rőf gránát posztó járt. A honorálások természetszerű kiegészítője volt a dominus bármely jószágában e familiáris tisztességes asztala, miképpen az ő hét (!) szolgálójának ezzel egyező ellátása, és az ő ételük, italuk mellett lovaiknak is széna és abrak.

Azt, hogy Kövér nem csak pozíciójában, de személyében is Nádasdy vezető familiárisai közé tartozott, kitűnően jelzi egy ismert, de máig kellően nem elemzett forrás. 1665 telén és tavaszán a gazdaságot vezető Kövér Gábor is tagja volt annak a kis csapatnak, amely Nádasdy Ferenc vezetésével stájerországi, itáliai, németországi, ausztriai körutat tett. Bezerédy György — Nádasdy Pál, majd fia, Nádasdy Ferenc egyik vezető familiárisa, 1655–1662 között Sopron vármegye alispánja —, Zsigmond fiának naplója szerint 1665. február 20-án indultak el a dominus-al, illetve a kocssal és lovászokkal együtt 12 fős csapatot alkotva az alsó-ausztriai Pottendorfból. A magasabb rangú udvari tisztségviselők közül még Hamarla György komornyik (iváni birtokos) is tagja volt e körnek. A stájerországi

Judenburgon keresztül Velencébe, majd Lorettoba utaztak. Május 5-én Mantuában voltak, majd Itáliából május 15-én Passauba érkeztek, 17-én pedig Bécsben időztek. A rákövetkező napon tértek vissza Pottendorfba, majd 19-én az ifjú a családi birtokra, Szerdahelyre utazott.⁴⁶

Kövér Gábor prefektusként Sopron vármegye tisztviselőivel is kapcsolatban állt: 1665 őszén Nádasdy Ferenc parancsára Zeke István Sopron vármegyei jegyzővel és Madarász Jánossal Csapodra mentek ki, hogy a Nádasdy familiáris Falussy Miklós csapodi jobbágyaival a jobbágyi szolgáltatásokról megegyezzenek.⁴⁷ Kövér már a kamarai kézbe került, konfiskált javak udvarbírája volt, amikor volt dominus-a egy korábbi birtok- és jogvédő tevékenységében tett cselekedetéről kapunk információt. Nádasdy korábban megparancsolta néki: a cenki, keresztúri, peresztegi határokban túl sok külbirtokosok által használt zálogos rét található, melyeket a földesúrnak birtokba kéne vennie. Az ügyben több időpontot is megállapítottak, de a Nádasdyval pert nem vállaló birtokosok inkább peren kívüli egyezségre léptek, mint például a néhai Bácsmegyey György. (A soproni polgárjoggal, mézárszékkal bíró Bácsmegyey — valószínű fűbéres jószágok legeltetésére — 94 Ft 75 d értékben két rétet zálogolt a nagycenki határban, amelyeket még Nádasdy életében és engedélyével, Falussy Miklós váltott meg.)⁴⁸

A vezető gazdasági tisztviselő, Kövér Gábor gondossága, differenciált látásmódja kitűnt a Bezerédy Zsigmondnak és Bakony Mihálynak 1666 nyarán adott — az 1662-es instrukció alapján feladatai szerves részét képező — 16 pontos dézsmáltatási utasításból is. A kapuvári jószágban felhívta a figyelmet a gondos adminisztrációra, a szabadosok, hajdúk, katonák dézsma-elengedési kérelmeinek elutasítására, amennyiben arra speciális engedélyük nincs (1. pont). A pusztahelyek és irtások használói is kötelesek dézsmát adni, de esetükben figyeljenek az inscripionalistákra, és az inscriptiók tartalmára (4. és 8. pont). A gabona aratásánál

46 MOL P 57 Bezerédy család (kámi) levéltára, 8. cs. VI. No. 20., Bezerédy Zsigmond 1665. évi naplója itáliai utazásáról. fol. 4r–5v. és fol. 16r–v. Közzölte: *Marczali Henrik*: Bezerédy Zsigmond utazási naplója [1665]. In: *Történelmi Tár*, 1885. 348–358. p. Bezerédy Zsigmond február 18-án Kövér prefektussal Szerdahelyről indult, estére Büdöskútra érkeztek (Stinckenbrunn, ma: Steinbrunn Ausztria), majd egy nap pottendorfi tartózkodás után indultak el. Az utazás hátere további mikrovizsgálatokat igényel, sajnálatos, hogy a részletkebe bepillantást adó útiköltségekről sem ismerünk számadást. (Ez utóbbira módszertani szempontból: *Pexa, Herbert*: Eine Reisekostenabrechnung aus dem Jahre 1683 von Forbes (Borovany) in Südböhmen über Oberösterreich nach Passau und zurück. In: *Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereins. Gesellschaft für Landeskunde*. Bd. 139. I. Abhandlungen. Linz, 1994. 47–52. p.)

47 ÖStA HHStA Archiv Csáky, Fasc. 119. No. 10. 1665. október 11.

48 Uo.: Fasc. 104. No. 109. Széplak, 1672. április 15.

ne várják meg a zab aratását, mert ha csak annak elvégeztekor dézsmáltatnak, az az uradalomnak kárt okoz (2. pont). Általában tiltja, hogy a dézsmáltatás előtt bárki — engedély nélkül — terményét kivegye. Ugyanakkor ésszerűséget kért a dézsmáltatóktól; azok a szegénység panasza szerinti úgymond „vak gazdálkodással” őket ne terheljék (6. pont). Egyaránt tilalmazta egyes prédikátorok és plébánosok saját szakállukra történő dézsmáltatását (10. pont), és a sárvári uradalom egyes településein azt a káros szokást, hogy az urasági dézsmát a bíró kertjébe gyűjtsék össze, hiszen így a bíró e munkával együtt saját termését is betakaríttatta, és nem kizárható, hogy eközben javait is gyarapította. Ezért szigorúan előírta: a dézsmatermést a majorságokban kell összegyűjteni (11. pont). Figyelme kiterjedt a gazdálkodás és a kereskedelem egy fölöttébb fontos, de máig is kevésbé ismert területére, a táplálkozásban nagy szerepet játszó méz előállítására és kereskedelmére. Így településenként szigorú méh, és kaptár összeírást rendelt el, ezek alapján pedig pontos dézsmadminisztrációt követelt. Miképpen a XVII. század a nagybirtokosi marhakereskedelem dominanciáját hozta, e trenddel egybehangzóan Kövér a paraszti mézkereskedelmet korlátozta (13. pont). A részletek iránti odafigyelését mutatja az is, hogy jól ismerte azt a gyakorlatot, hogy a dézsmagabonát asztagokba rakták, de azt nem jegyezték fel, hogy mennyi kepe volt egyes asztagokban. Így minden asztaghoz rovást rendelt (14. pont), a behordásnál pedig az uraság „hites” embereinek jelenlétét követelte meg, akiknek számba kellett vennie, hogy asztagonként hány kepe is jött be (15. pont).⁴⁹

Kövér vezető uradalmi tisztségében határozottan fellépett az uradalmi erdők védelme érdekében, a jobbágyok engedély nélküli faizása ellen. Miként egy, 1672 februárjában, Bezerédy István, pápai lovaskapitány kérésére és gr. gimesi Forgách Ádám nádor utasítására a csornai premontrei konvent által felvett tanúkihallgatás elárulja. A hiteleshely az egykori dominus, Nádasdy Ferenc felségárulási pere, lefejeztetése, vagyonának konfiskációja után a több generációs Nádasdy familiáris Bezerédy család szerdahelyi, szentmiklósi (Sopron vm.) és vámoscsaládi (Vas vm.) békés birtoklásáról, jogosultságairól folytatott le tanúkihallgatást. A kérdőpontok egyike szerint Kövér, Nádasdy szerdahelyi jobbágyait az ott birtokos Bezerédy család kocsmájától tiltotta. Csornay György szerdahelyi jobbágy szerint a Bezerédyek mindenkor békességgel bírták a szerdahelyi kocsmáltatási jogot, de mióta Kövér Gábor a kapuvári jószágok prefektusa lett „*az Lees erdeitől es az embereket ezen Szerdahelyi korczmajoktól tilalmazta volna*”.⁵⁰

49 MOL P 58. Bezerédy cs. lt. „Törzslévtár”, 9. cs. Fasc. X. No. 36. Széplak, 1666. július 2.

50 MOL P 58. Bezerédy cs. lt. „Törzslévtár”, 1. cs. Fasc. A. fol. 5–12. 1672. február 14. (Dominica septuagesima).

A Sopron vármegyei esetek mellett ismert, hogy 1670 áprilisában a Vas vármegyei halogyi jobbágyok ügyében járt el.⁵¹

Kövér Gábor a Wesselényi-féle összeesküvésbe került Nádasdy Ferenc felségárulási pere, lefejezése után is a Nádasdy uradalmak legfőbb prefektusa maradt.⁵² Ezen hivatalában írta össze Nádasdy Ferenc egykori javai közül pl. 1673-ban az alsólendvai–lenti uradalmakat, a rákövetkező évben a bellatinci kastélyt.⁵³ Esete a birtokigazgatás, -gazdálkodás legfelsőbb szintjén is jelzi; a dominus-ok bukása nem hozta magával szükségszerűen a (nem kompromittálódott) vezető familiárisok egzisztencia, vagy pozíció vesztesét. Ugyanakkor Kövér státusa megőrzésére nemsokára királyi megerősítést szerez inscriptiós széplaki uradalmára. Esete feltűnően hasonlítani fog a Bezerédyek fenti birtokvizsgálatával.

A konfiskált javakra felügyelve már 1671 szeptemberében jelentette a pozsonyi Magyar Kamarának a lékai (Lockenhaus), keresztúri (Deutschkreutz), kolostori (Klostermarienbergr) uradalmakban, illetve azok egyes településein (pl. Füles mezőváros) a lakosok új földesúrral szembeni ellenállását (pl. iskolák létrehozása, robot megtagadása, tilalmas erdőkben faizás). A jelentés és kérés nyomán a kivizsgálásra egy császári királyi bizottság állt fel, amely pl. a fülesi viszonyokat 1672 februárjában kezdte kivizsgálni.⁵⁴ A Nádasdy javak prefektusaként kapta meg 1671 novemberében a Nádasdy Ferenc hitelfelvételeivel szemben fennálló követelések hosszas jegyzékét is.⁵⁵ A kamarai kezelésbe került Nádasdy javak prefektusaként vezető szerep jutott néki a konfiskált javak újraeladását követő átadások során. Így 1676. október 29-én Falussy Miklóssal mint a Magyar Kamara kiküldöttjei jelentek meg, amidőn Széchenyi György püspök az egykori Nádasdy javak-

51 Vas Megyei Levéltár (= VaML), Helytörténeti Lexikon cédulakatalógusa alapján, amelyen a feltüntetett jelzet: MOL E 185. MKA Nádasdy cs. lt. 49. cs. fol. 112. b. Halogy, 1670. április 11. Itt köszönöm meg *Benczik Gyula* kollégámnak, hogy erre az adatra figyelmemet felhívta!

52 SL Svm. lt. IV. A. 1. b. Sopron vármegye nemcsi közgyűlésének iratai. 3. doboz. 1671. október 14-i pallium Kövér Gábor levele Zecke Istvánhoz, Sopron vármegye jegyzőjéhez. Széplak, 1671. október 13. ÖStA HHStA Archiv Csáky, Fasc. 104. No. 109. Széplak, 1672. április 15.

53 MOL E 156 MKA Urbaria et Conscriptioes, Fasc. 78. No. 47/2., 1673. Inventarium, uo. Fasc. 78. No. 43/1. Inventarium, 1674. június 17. Hasonlóképpen készítette el a monyorókeréki javakhoz tartozó, de kamarai kezelésbe került szentpéterfai, szentkatalinfi (Vas vármegye) jövedelmek összírását. Uo. Fasc. 52. No. 47. Extractus proventuum, 1672. március 28. Kövér Gábor kamarai tisztségviselőként az okkupált javokról készített összírásaira *Németh István* hívta fel figyelmemet, baráti szíveségét és tanácsait czúton is köszönöm!

54 *Prickler*, Gálosháza 175–177. p.

55 Átirata: VaML XII. 1. a. Vasvár–Szombathelyi Káptalan Hiteleshelyi Levéltára, Felvállási jegyzőkönyvek. 40. köt. 1679. No. 49., fol. 389–393r.

ból Egervárt megvette.⁵⁶ Hasonló eseményt mutat 1677. júniusi levele is, mely szerint megkapta Draskovich értesítését, aki a sárvári, csepregi birtokokkal együtt a hegykői javakat is megszerezte.⁵⁷

A Sopron vármegyei birtoknyerés

Kövér 1662 januárjától lett Nádasdy vezető familiárisa. Fél évvel később, június 9-én gr. Nádasdy Ferenc, Kövér Gábor prefektusának a mögöttes tartalmat nem nélkülöző, de formulává rögzült indoklással, azaz: „...*eleitül fogvást hozánk megh mutatott hűséges szolgálattját...*” tekintetbe véve — amire az adományozott a későbbiekben is ajánlja magát —, 20.000 magyar forint lefizetése ellenében, élete hosszáig zálogjogon lekötötte a széplaki kastélyt, a Széplakon, Sarródon, Süttörön, Ebergöcön (Börgöcz), Szerdahelyen, Kövesden, és a Vas vármegyei Zsédényben fekvő részjóságokkal, illetve a babóti határban, a Rábán lévő két kerekű malommal egyetemben. Amennyiben Nádasdy Kövér életében e javakat nem váltaná vissza, úgy azok a leszármazottaié, utód nélküli halála esetén pedig két öccsére, Istvánra és Mihályra, avagy az ő örökösikre háramoljanak ugyancsak zálogjogon. Az inscriptiós szerződés előírta: Kövér Gábor házakra, épületekre fordított költségeit visszaváltáskor becsár szerint a visszaváltó megfizeti. A négy pontos szerződésben Nádasdy megígérte; a jobbágyok épületeire e birtokokhoz egyik tilalmas erdejéből egy darabot kiszakít, míg tűzifát a szabad erdőkből hordhatnak. A 3–4. pont e birtokokon esetlegesen megtalálható idegen kézen lévő részbirtokokkal foglalkozik; bárminemű zálogos jószág esetén, azt Kövér és örökösei saját hatáskörükben visszaválthatják.⁵⁸

Egy öt évvel későbbi adat szerint Kövér a 20.000 Ft-os zálogösszegnek csak a töredékét, 4588 Ft 61 d-t fizette ki, a fennmaradó 15.411 Ft 39 d-t — 1667 nyarán — minthogy Nádasdy Ferenc „*myt a Beczy Pazmaneume Collegiumbeli Alumnusok[na]k curralando interessiuel adosok léve*”, dominus-a tartozásaként Kövérnek kell átvennie, és amíg ezen összeget a Pázmáneumra le nem fizetheti, annak

56 *Bártfai Szabó László*: A sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi család története. I. köt. 1252–1732. Bp., 1911. 443. p. (A továbbiakban: *Bártfai Szabó László, Széchenyi család.*)

57 MOL P 1314. Batthyány cs. lt., Missiles, No. 27.643., Kövér Gábor Batthyány Borbálának. Széplak, 1677. június 7.

58 Az inscriptió eddig ismert lelőhelyei: MOL E 185 MKA Nádasdy cs. lt. Inscriptiós könyvek. 5. köt., fol. 72r–74r., vö.: Uo. Inscriptiós könyvek, I. köt., fol. 119r–121v., uo. P 108. hg. Esterházy család levéltára, Repositorium (Rep.) 16. Fasc. A. No. 6.

6%-os kamatát az intézménynek kell adnia.⁵⁹ A fenti adósságátvállalással azonos napra, 1667. június 9-re datálva az eredeti inscriptiós levelet is átírták.⁶⁰ Jelenleg teljes biztonsággal nem lehet eldönteni a két irat keletkezési sorrendjét. Az első pillanatban logikailag valószínűbb, hogy az újra kiadott inscriptiós levél, mint a teljes tartozást újra rögzítő dokumentum kiadása az előbbi, és utána rögzítették a már ténylegesen megfizetett összeget, illetve intézkedtek az adósság átvállalásáról. E pénzügy háttereként annyi ismeretes, hogy Nádasdy Ferenc 1662. május 11-én a bécsi Pázmáneum kasszájából egy 15.411 Ft 68 d-os összeget kölcsönzött. Ezt a pénzüsszeget — gr. Esterházy Miklós egykori kölcsöne nyomán — ez előtt nemrég gr. Esterházy Pál fizette vissza, és 6%-os évi kamatának a felét (462 Ft-ot) 1664 első felében Kövér Gábor, második felében pedig Hamarla (Hamerle) György, Nádasdy Ferenc komornyikja fizette vissza.⁶¹ Sajnos a Pázmáneum számadáskönyvei 1667–1733 között hiányoznak, így csak a későbbi pénzügyletek alapján feltételezhető, hogy Kövér a hiányzó összeget lefizette. Ugyanis a későbbi szerződések a 20.000 Ft-ot egyértelműen lefizetett összegként jelezték.

Nádasdy Ferenc halálát, a Nádasdy javak kamarai kezelésbe vételét követően alapvetően átalakult Sopron vármegye birtokosi köre, ennek megfelelően módosult a törvényhatóság birtokstruktúrája. A bizonytalan birtokviszonyok közepette Kövér Gábor 1675 áprilisában birtokbírásában megerősítette magát; I. Lipót királlyal átíratta a Nádasdy-féle inscriptiót, és ehhez — a birtok visszaválthatóságának jogával (jure redemptibili) beleegyező királyi záradékokat eszközölt ki („*suum regium consensum, benevolum pariter praebuit et assensum...*”).⁶² A királyi átírat és parancs nyomán még az év augusztus 3-án, az uradalom központjában, Széplakon, a vasvári társaskáptalan hivatalos képviselője Horváth Ferenc alispán, Tomsicz György esküdt és több nemes és nem nemes személy jelenlétében elvégezte a birtokbaiktatást. A hatalmi viszonyok változását a vármegye birtokszerkezete is jelezte. Az átmeneti időszak flexibilis vagyoni- és birtokviszonyait jól mutatja, hogy a statutiót követő tizenötödnapon belül, augusztus 11-én mind Raimund Montecuccoli — a kapui vártartomány ideiglenes ura — nevében az ő

59 MOL E 185 MKA Nádasdy cs. lt., Inscriptiós könyvek. 5. köt. (Mif 31.988.) 74r–v. Pottendorf, 1667. június 9.

60 ÖStA HHStA, Archiv Csáky, Fasc. 103. No. 29. Pottendorf, 1667. június 9.

61 Itt szeretném megköszönni Fazekas István bécsi magyar Levéltári delegátus baráti szívességét, hogy ezen adatokat kutatásai során a Pazmaneum Levéltárából (T/c Liber acceptorum 1656–1666) rendelkezésemre bocsátotta! Hamarla hivatali utasítását közli: *Koltai András: Magyar udvari rendtartás, Utasítások és rendeletek 1617–1708.* Bp. 2001. 104–107. p.

62 MOL P 108. Esterházy cs. lt., Rep. 16. Fasc. A. No. 18. Bécs, 1675. április 10., VaML Vasvári Káptalan Hiteleshelyi Levéltára, Statutoriae, 19. d. No. 410. Kövér.

udvarbírája, Longa György, mind pedig Viczay János feleségének, Héderváry Katalinnak meghatalmazottja, főttisztelendő Krastan Mihály e birtokbaiktatásnak elmentmondott. Az ügy specialitása, hogy Longa a Pozsonyi Magyar Kamara meghatalmazólevelével, Mayláth Miklós királyi jogügyigazgató nevében tett tiltakozást.⁶³ Ezek az elmentmondások Kövér birtokbírását azonban nem befolyásolták.

A birtokos és birtoka

Kövér Gábor a széplaki uradalom elnyerésével rögtön Sopron vármegye vezető birtokosai közé emelkedett. A dominiumot korábban a több generáción keresztül vezető Nádasdy familiáris Megyery család birtokolta. Az uradalom centrumát alkotó kastélyról, és magáról az uradalomról egy 1662 során felvett inventárium és urbárium alapján vázolunk fel képet.

A széplaki kastélyt, és a közvetlenül hozzá tartozó javakat 1662 áprilisában Prainer Mátyás és Fábián János inventálta. Az ún. „öreg palotában” 4 db üvegablakot, 2 pléh ajtót és 1 db almáriumot találtak, míg az abból nyíló házban bútorzatként 3 asztal, 1 diófa ágy került feljegyzésre, a tüzelő berendezés egy zöld kályhas — minden bizonnyal kályhaszemes — kemence volt. A belső teret 3 db ablak is megvilágította. Innen is egy „ház” (szoba) nyílt, amely szintén zöld kályhas kemencével volt fűtve, és pléh ajtaja mellett a másik nyílászáró egy öreg üvegablak volt. Az összeírók ezután tértek be az ún. „ebédlő házba”, amelyet szintén egy zöld kályhas kemence fűtött, 1 db pohárszék és egy asztal állott benne, míg 2 db dupla, pléh ajtó és 2 db ép öreg üvegablak jelentette a nyílászárókat. Innen egy „kisház” nyílt, melyben 1 asztal, 1 ágy állott. E helyiségből ugyancsak egy „kisház”-ba lehetett bemenni, amelyet egy zöld kályhas kemence melegített be, ott egy nyoszolya és egy asztal állt. Mindkét szobának 1–1 pléh ajtaja, és 1–1 ép öreg üvegablaka volt. Ez utóbbi kisházából sorosan nyílt két újabb „kisház”, melyből az első bútorozatlan (puszta) volt, a másodikban csak egy ágy állott. E kettőből az első szoba két ablakkal rendelkezett, melynél az összeírók csak a behajtott vastáblákat jegyezték fel, míg a második három üvegablakos volt. A kastélyhoz egy kisebb major is tartozott, amelynél különösen nagyszámú, 370 db-os birkanyáját írtak össze, míg a szarvasmarha állományból (14 fejős tehén, 1 bika, 6 vonós ökör, 5 borjú) leginkább

63 MOL P 108. Esterházy cs. lt., Rep. 16. Fasc. A. No. 19. et B., uo. 20–21. 1675. szeptember 28. (Sabbatho p[ro]ximo ante Festum Dedicacionis Beati Michaelis Archangeli). A Viczay család széplaki jogigényei 1641-re mennek vissza, amikor is gr. Esterházy Miklós nádor előtt Megyery Imre és Viczay Ádám Széplakot érintő egyezséget kötött. Uo. No. 26.

a fejőstehenek száma tűnik ki. (Ezekon kívül még 5 sertés tartozott közvetlenül e majorhoz.)⁶⁴

1662. december 26-án Bolla István és Geszty István Sopron vármegye esküdtői Széplakra mentek, és ott rögzítették az uradalom urbáriumát. Hat Sopron és egy Vas vármegyei faluban összesen 20 lakott és 12 pusztá egész jobbágytelket, 33 lakott és 5 pusztá fél telket, 3 lakott és 1 pusztá negyed telket, és 9 lakott, 7 pusztá zsellérháztartást írtak össze. Ezek megoszlása az alábbi volt:⁶⁵

1. sz. táblázat

Kövér Gábor széplaki uradalma háztartásokban, 1662.

Település	Egész telkes jobbágy	1/2 telkes jobbágy	1/4 telkes jobbágy	zsellér
Széplak/lakott	19	4	–	–
Széplak/pusztá	12	1	1	3
Sarród/lakott	–	14	–	–
Sarród/pusztá	–	1	–	–
Süttör/lakott	–	4	1 ⁶⁶	2
Süttör/pusztá	–	3	–	1
Szerdahely/lakott ⁶⁷	–	–	–	7
Ebergőc/lakott	–	10	2	–
Ebergőc/pusztá	–	–	–	3
Kövesd/lakott ⁶⁸	–	1	–	–
Zsédény/lakott ⁶⁹	1	–	–	–

64 MOL P 108. Esterházy cs. lt., Rep. 16. Fasc. A. No. 7. Széplak, 1662. április 6., ld. még: uo. Fasc. AA. No. 66. ct A.

65 MOL MKA E 156 Urbaria et Conscriptioes. Fasc. 56. No. 34. 1–20. p., illetve uo. P 108. Esterházy cs. lt., Rep. 16. Fasc. A. No. 7., Széplak, 1662. december 26., Vö.: *Soós István*: Sopron vármegye és helységei a Magyar Országos Levéltár kamarai urbáriumában és összeírásaiban. In: *SSz*, 45. (1991) 2. sz. 150. p.

66 Zsellér jogállású család évi bérletben bírja.

67 Pusztá zsellérhelyet nem írtak össze.

68 Kövesden a széplaki uradalomnak pusztá telkét nem írták össze.

69 Az uradalom egyetlen egy Vas vármegyei településen fekvő részbirtokán pusztá telket nem írtak össze.

Már e táblázatból is kitűnik, hogy a széplaki uradalom egyes településeinek urbáriumba felvett lakosai fölöttébb eltérő jogi, és birtok besorolásúak. A széplaki egész telkes jobbágyok 17–22 hold szántót, egy szekér szénát adó rétet birtokoltak, a féltelkesek 10 holdat. E településen kapott Kövér Gábor két oly' tekintélyes állatállománnyal bíró, egész telkes jobbágyot (Hanséros János, Juhász István), akiket Megyery Zsigmond nem birtokolt. A sarródi egész telkes jobbágyok 8–8 hold szántóval, egy szekér szénát adó réttel rendelkeztek. Süttörön és Ebergőcön 10–10 hold szántó tartozott egy fél telekhez, míg Kövesden 12 hold. Zsédényben egyedien magas terület, 30 hold volt egy egész telek szántó tartozéka.

Miképpen az úrbéres ingatlanok nagysága — vagy más vizsgálati szempontból a jobbágy és zsellér háztartások igavonó ereje — úgy az egyes települések úrbéres lakosságának szolgáltatásai között is voltak itt nem részletezendő eltérések.

Kövér Gábor birtoka nagyságát tekintve is a vármegye jelentős nemesi domíniumai közé tartozott. Az úrbéres és majorsági szántók nagyságát az alábbi táblázat részletezi:

2. sz. táblázat

Kövér Gábor széplaki uradalmának szántóterülete (holdakban), 1662.

Település	urbarialis/lakott	urbarialis/pusztá	majorsági	összesítés
Széplak	451,0	269,5	259,5	980,0
Sarród	112,0	8,0	–	120,0
Süttör	42,0	36,0	–	78,0
Szerdahely	4,5	2,0	–	6,5
Ebergőc	104,0	14,0	–	118,0
Kövesd	12,0	–	–	12,0
Zsédény	30,0	–	–	30,0
Összesen	755,5	329,5	259,5	1344,5

Kövér Gábor 1344,5 hold szántóra terjedő fekvőbirtokából 19,3%-nyi a majorsági területek aránya volt, míg a többit az urbáriumban rögzített területek alkották, amelyekből 24,5%-nyi desértaként került összeírásra. E pusztatelkekhez tartozó szántók sorsa eltérő volt, egyeseket már a Megyeryek földesurasága óta nemesi birtokként kezeltek (Széplakon a Martonfalvyaktól bírt 60 hold szántót adó 3 egész

telek), míg másokat jobbágyok és zsellérek évi árenda ellenében bírtak (így Süttörön 32 holdnyi szántót), míg továbbiak ténylegesen pusztán álltak.

Hat településen 95,5 szekér (currus) urbáriumban rögzített, jobbágytelekhez tartozó szántót bírt, melynek 23%-a (22 szekér) pusztatelkekhez tartozott.⁷⁰ Az ebergőci, lózsi, süttöri, széplaki, [fertő]szentmiklósi határokbán 7 tagban összesen 90 kaszás (falcastra) majorsági rétet bírt.

A széplaki uradalomhoz tartozó szőlőhegyek hat településen feküdtek. Széplakon, a kastély körül egy, 80 ember kapálására való, a hidegségi határban, a Köves nevű hegyben Nádasdy szőlője mellett egy 12 kapás, a [nagy]lózsi hegyben három tagban összesen 42 kapás, hegyvám és dézsmamentes szőlőt birtokolt. Ebergőcön 4 tagban 48 kapás, a szentmiklósi Új-hegyben pedig 12 kapás szőlője volt. Legcsekélyebb szőlőbirtoka a [német]keresztúri hegyben feküdt. A több mint 194 kapás szőlőbirtokának többsége a Fertő-menti települések határában volt, míg közel fele, kb. 46%-a Nagylózs kiterjedt szőlőhegyén, és Ebergőcön helyezkedett el. Ez utóbbiak vármegye oly térségét jelentik, ahol a filoxéra után teljesen megszűnt a szőlő- és bortermelés, korábbi jelentőségük a víz pótlására, mindennapos használatra szánt tömegbor termelésében volt.⁷¹

Végezetül nem szabad feledni; a széplaki kastély alatt egy jó bevételt biztosító kocsmá állott, míg a babóti határban, a Rábán az ún. Belső malmot bírta az új földesúr.

Kövér fekvőbirtokai az 1662. évi inscriptión alapultak. De miként a több más birtokos, kisebb szerzeményeket eszközölt e birtokállományhoz, illetve építésekkel fejlesztett. Az előbbi szerzeményezések közül itt most csak egy kerül kiemelésre: 1664 tavaszán Nádasdy Ferenc a kapui várhoz tartozó Kapuváron Kövér Gábor prefektusa számára azon házat inscribálta, amelyet korábban Rákóczy András bírt és az utóbbi időben a prefektus a saját költségén építtet.⁷² Az utóbbi építések kapcsán Kövér egy későbbi, 1679 nyarán keletkezett felvallása hoz újabb információt. Hasonlóképpen Nádasdy Ferenc engedélyével Sarródon, a vámház udvarán, egy új

70 A kaszálók településsoros megoszlása: Széplakon 21 szekér lakott, 13 szekér pusztá telekhez, Sarródon 15 szekér lakott, Süttörön 4 szekér lakott, 2 szekér pusztá telekhez tartozott. A Vas vármegyei Zsédényben 16 (!) szekérségi rét volt a telek tartozéka.

71 A nagylózsai bor jelentőségét, minőségét összegzi: *Mikó Sándor*: Nagylózs — egy Sopron környéki falu története. [Sopron], 1998. 198–199. p.

72 MOL E 185 MKA Nádasdy cs. lt. Inscriptiós könyvek, 5. köt. (Mif 31.987.). 1664. április 20. 1–2. p.

kocsmát csináltatott pincével. Minthogy ezek az épületek a kapuvári uradalom területén álltak, így az építető azokat csak élete végéig bírhatta.⁷³

Szőlőbirtokainak gyarodásáról egy 1677. évi [sopron]kövesdi hegyvámjegyzék tudósít. Kövér Gábor a település mindkét szőlőhegyén 37 pint hegyvám megadására kötelezett hegyvámos szőlőket birtokolt. Az Agh-hegyen 3 db, 3 3/4-3 3/4 és 10 pintes szőlőbirtokok (Kossovich, Nimeth Mihály), míg az Új hegyben ugyan-csak 3 db, 6 1/2, 10 és 5 pintes szőlőterületek (Nimeth Mátvás, Farkas Gergely) kerültek összeírásra.⁷⁴

A vármegye más birtokosához hasonlóan az ő jobbágyainak sora is gyarapodott földesúri védelmet, biztos egzisztenciát kereső, magát lekötő személlyel: 1678-ban a Széplakon élő szegénylegény, Horváth Mihály Kövér Gábor örökös jobbágyának kötötte magát.⁷⁵

Kövér Gábor a térség birtokos társadalmában

Kövér Gábor dominus-ánál vitt hivatalának, birtokának köszönhetően hamar beilleszkedett a vármegye és a tágabb régió nemesi társadalmába. Ugyanakkor kapcsolatrendszerét egyfajta kétarcúság jellemezte. Mind Nádasdy Ferenc vezető tisztségviselőjeként, mind később a kamarai javak prefektusaként több korábbi, észak-magyarországi kapcsolatát is megőrizte, így a Rákóczi-ház ügyeiben is informált volt. E kapcsolatrendszer egyik legismertebb eleme a gr. Forgách Zsigmond nádor özvegyéhez, gr. Batthyány Borbálához kapcsolódott. Az 1665–1668 közötti évekből több, a főrangú asszonyhoz Szalánra, Füzérváraljára írott levele maradt fenn. 1665 nyarán Batthyány Borbálával az özvegy bizalmi embereként levelezett a füzéri vár és az ahhoz tartozó jószág kézhezvétele tekintetében, és felajánlotta ez ügyben szolgálatait.⁷⁶ 1667 októbere–1668 januárja során maga Kövér is hosszabb ideig Füzérváralján tartózkodott. Október 22-én az ország és Európa politikai híre-

73 MOL P 623 Széchenyi cs. lt., 124. cs. 10. sz. Bona Széplakiensia, No. 114. Modra, 1679. július 21.

74 MOL P 623 gr. Széchenyi család levéltára (= Széchenyi cs. lt.), II. köt. 19. sz. III. cso. Acta Promonthorium, Jus montanum et decimam vini in Possessione Nemeth Kövesd concernentia, Regestum juris montani ex Promonthorys possessionis Kövesd... Anno D[omi]ni 1677.

75 Uo. 124. cs. 10. sz. Bona Széplakiensia A., No. 118/9. Széplak, 1678. április 4.

76 MOL P 1314 Batthyány cs. lt., Missiles No. 27.635. Kövér Gábor gr. Forgách Zsigmond özvegyénck, Batthyány Borbálának. Sárvár, 1665. június 20. Folyamatos levelezésükre utal a szeptemberi levelénc azon kitétele, amelyben jelztc: ő Batthyány Borbála Eperjcsről írott levelét megkapta, sajnálja, hogy a főúr-asszonyhoz még nem jutott el az ő írása. Uo. No. 27.636, uók. Keresztúr, 1665. szeptember 15.

iben informált emberként több más mellett a legújabb lengyelországi hírekről is szólt.⁷⁷ Majd egy héttel később Rákóczi fejedelem öröméről, egy új magzat, Rákóczi Ferenc születéséről tudósított.⁷⁸ Utolsó Füzérváraljai levele 1668. január 1-jén kelt. Ebben jelezte: a birtokok számadásainak felülvizsgálatához hozzáfogott, de haza akar menni, így kérdi, ha a difficultások elkészülnek, azt kinek és hová küldje. Előzetes jó tanácsként írta: Batthyány Borbála lássa el magát egy tekintélyes meghatalmazottal.⁷⁹ Valószínű, hogy a továbbiakban is támogatta az özvegyet, ahogy azt az egy évtized múlva fennmaradt levelei sejtetik.

Korábbi és egykori társadalmi kapcsolataiból további mozaikokat villant fel egy 1675. évi vagyoni ügye, és az akkor már Sopron sz. kir. városba húzódott Batthyány Borbálával 1676–1677 során folytatott levelezése. 1675-ben a vasvári káptalan előtt tett felvállást a Rákóczi-házzal és Báthory Zsófiával szemben fennálló 3000 magyar forintos követelése tárgyában; a Zemplén vármegyei Tolcsva mezőváros Huspataka szőlőhegyén, és az Abaújban fekvő Horváti palotai szőlőhegyén egy–egy szőlőbirtokkal kapcsolatban.⁸⁰

Forgách Zsigmond özvegye vállalt még mindig egykori férje vagyoni ügyei nyomozástokat. Kövér e levelében a néhai férj végrendelete alapján elküldte annak adósságairól felvett jegyzéket, és közeli személyes látogatását, segítségét helyezte kilátásba.⁸¹ Novemberi levelében egyértelműen arra tesz utalásokat, hogy folyamatosan tárgyal és tárgyal gr. Esterházy Pállal bizonyos lánzséri várhoz tartozó jószágok Batthyány Borbálának történő átadása ügyében. Ő Nyék (Necknemarkt) mezőváros átadását lehetetlennek tartotta, de öt ún. „*jo boros falu*” kiválasztását jelezte, megírva: azok jól jönnének Batthyány Borbála soproni házához.⁸² A sikertelenséget mutatja, hogy a következő év nyarán Kövérnek a Vas vármegyei Hegy-

77 Uo. No. 27.637. Kövér Gábor levele Batthyány Borbálához, Eperjesrc. Füzérváralja, 1667. október 22.

78 Uo.: No. 27.638. Kövér Gábor levele Batthyány Borbálához Eperjesrc. Füzérváralja, 1667. október 28.

79 Uo.: No. 27.639. Kövér Gábor levele Batthyány Borbálához. Füzérváralja, 1668. január 1.

80 VaML XII. 1. a. Vasvár–Szombathelyi Káptalan Hiteleshelyi Levéltára (= VKHLt), felvállási jegyzőkönyvek. 41. köt. 1675. No. 76.

81 MOL P 1314 Batthyány cs. lt., Missiles, No. 27.640. Kövér Gábor levele Batthyány Borbálának. Széplak, 1676. május 10.

82 Uo. No. 27.641. Kövér Gábor levele Batthyány Borbálának. Széplak, 1676. november 26. Birtokügyekben való közvetítése december során is tartott: uo. No. 27.642. uók. Hegykő, 1676. december 23. E közvetítést nem említi, az uradalmat az időben közeli 1675. évi urbárium alapján is bemutatja *Deák, Ernő*: Geschichte der Herrschaft Landsee–Lackenbach im 16. und 17. Jahrhundert. Handschrift. Wien, 1969. (Burgenländisches Landesbibliothek, Eisenstadt.) 95–124. p.

falu birtokviszonyai, és az ottani kúria után kellett néznie; azt mikor és ki kapta inscriptiós javadalomként.⁸³

Kövér Gábor rövid időn belüli vármegyei és regionális birtokos nemességébe integrálódását, vagyoni stabilitását jól mutatja, hogy olykor — fölöttébb szigorú feltételek közepette — jelentős magánhiteleket folyósított. 1672 augusztusában 1000 tallért kölcsönzött ákosházi Sárkány Istvánnak — ákosházi Sárkány Miklós testvérének — azzal a kikötéssel, ha a fenti összeget időre vissza nem adja, úgy a prefektus jószágaiából a kölcsön dupláját is lefoglalhatja. (Sárkány István a kölcsönt megadni nem tudta, Sárkány János tehervállalásával Falussy Miklóstól vettek fel a visszafizetéshez kölcsönt.)⁸⁴

Ez az eset cseppet sem volt egyedi, hasonlított ehhez a térség tradicionális birtokos családjaiból származó Guary Gergelyé is. Ő és felesége, Tompa Anna 1676 decemberében igencsak rövid távú hitelre, hóvégi megadásra, 400 Ft értékben bizonyos aprómarhákat vettek. Arra kötelezték magukat, ha az összeget nem tudnák visszafizetni, úgy azt a magyar korona alatti javaikból Kövér duplán megveheti rajtuk. Minthogy fizetni nem tudtak, következő év februárjában Rusa Péter Vas, Balogh János Sopron vármegyék esküdtjei jelenlétében Guary Gergely, Gór (Guar) községben fekvő javaiból 300 Ft értékű végrehajtást tettek, ami egyrészt a Szigetben álló residentiális kúriát az ahhoz tartozó javakkal, valamint Guary Gergely 30 holdra menő zálogos földjeit érintette.⁸⁵

Kövér kis mértékben birtokgyarapítást is folytatott. Lovcsányi Mátyástól, és hitvesétől, Martonfalvy Katától 800 Ft-ért megvásárolta Széplak Sarród-felé eső részén a Martonfalvy család ősi udvarházát, az ahhoz tartozó lakott jobbágytelekkel (Kásás Mihály), és az ún. Szöllősy Péter-féle telekkel.⁸⁶

Kövér kiterjedt fekvő javai, pozíciója biztos tudatában birtokosi öntudatát a vármegyei tisztségviselők irányában is megtartotta. 1673 februárjában határozottan állt ki Győrffy Gáspár Sopron vármegyei adószedővel szemben, és képviselte a széplaki bíró túlzó adóketésre vonatkozó panaszát. E levél — ahogy az Győrffy perceptor esetében is ismert — arra is rámutat, hogy a provisor az írásbeli feladatok ellátásához külön írnokot is alkalmazott.⁸⁷

83 MOL P 1314 Batthyány cs. lt., Missiles, No. 27.643. Kövér Gábor levele Batthyány Borbálynak. Széplak, 1677. június 7.

84 ÖStA HHStA Archiv Csáky, Fasc. 104. No. 119. Lak, 1673. január 6.

85 PFL Guary család levéltára. Időrendi iratok. No. 846. Széplak, 1676. december 5., 1677. február 13.

86 MOL P 623 Széchenyi cs. lt. 124. cs. 10. sz. Bona Széplakiensia, Fasc A., No. 24.

87 SL Svm. lt. Missilisek gyűjteménye. 1. cs. Kövér Gábor levele Győrffy Gáspár perceptorhoz. Széplak, 1673. február 27.

Utóélet

Nem lehet célunk egy birtoklás- és településtörténeti munka elkészítése. A Kövér Gábor-féle esettanulmány Sopron vármegye XVII. századi nemesi társadalmához, annak átrétegződéséhez kívánt adalékul szolgálni. Ugyanakkor a regionális nemesi társadalom vizsgálata szempontjából érdemes Kövér Gábor széplaki birtoklásával kapcsolatos szájakat is „tovább fejteni”. Az időszak uralkodói pénzszerzésen alapuló gyors és váratlan birtokváltozásait kitűnően illusztrálja a széplaki uradalom sorsa. I. Lipót német-római császár, Magyarország királya még a birtokos életében, 1678. márciusában Peter Bonaventura Crollalanza bécsi udvari kamarai tanácsosnak, az alsó-ausztriai főhercegség örgrófjának, a morvaországi sóhivatalok adminisztrátorának odaigérte Kövér Gábor javait. Ígérete Kövér — egyre inkább várható — utód nélküli halálával teljesedne be. Kövér halála után egy hónappal, 1682. március 11-én kiállítás nyert az új birtokos birtokbeiktatását elrendelő parancs is: Crollalanza ugyanazon összeg lefizetése ellenében, egyazon jogosítványokkal lehet a széplaki uradalom zálogbirtokosa.⁸⁸

A birtokos távollétében, több jeles személy — így az Ikva-völgyében tett birtokvásárlásai révén Sopron vármegye birtokos társadalmában ismert ruszti születésű Natl Lipót soproni szenátor — képviselőtében és jelenlétében végbement birtokbeiktatás eredménytelen lett. Kövér Gábor rokona, Kövér Pál a kastély bezárt kapui előtt tiltakozott, miképpen ennek ellentmondott a Fertő-part minden számottevő nagybirtokosa; így pl. Miklosich Tamás keresztúri várnagy képviselőtében hg. Esterházy Pál, a Széchenyi György kalocsai érseket képviselő Bellechich Mihály, Viczay Ádám nevében Mileni Pál. Több, a vármegyei közéletben jelentős szentmiklósi, szerdahelyi birtokos is tiltakozott, pl. Bezeredy Zsigmond és Tolnay Dániel.⁸⁹ Az események háttérében ismert, hogy a nagy birtokszerző, hg. Esterházy Pál nádor még 1681-ben a kapuvári javak adományozása kapcsán benyújtotta igényét a széplaki uradalom iránt. Az eddig ismert források alapján a legvalószínűbb az, hogy a koronára visszaszállt javak megszerzésében, az ezen birtoktól távol élő Crollalanza beiktatásának megakadályozásában legnagyobb szerepe és jelentősége Esterházynak lehetett.⁹⁰

88 MOL P 108 Esterházy cs. lt. Rep. 16. Fasc. A. No. 23. Bécs, 1678. március 18. — az ígérvény bizonyáglevelc. A birtokátadás: uo. No. 24. Bécs, 1682. március 11.

89 SL XII. 1. a. Csornai Premontrei Prépostság Hiteleshelyi Levéltára, fclvallási joggyűjtkönyvek. 8. köt. 4–13. p. Az esctet a megyetörténetírásban ismertc: CsPPMIlt Drinóczy 1830–1847., i.h.

90 MOL P 108. Esterházy cs. lt. Rep. 16. Fasc. A. No. 25. Brevis informatio in negotia Bonorum Széplak[iensium].

Kövér Gábor 1682. február 11-én utód nélkül halt meg. Még életében magához hívhatta a beiktatásnak határozottan ellentmondó unokaöccsét, Kövér Pált. Nem zárható, hogy javára rendelkezést tett.⁹¹ Kövér Pál Kövér Gábor utáni „de facto” birtoklását több forrás is egybehangzóan igazolja.⁹² Ugyanakkor Kövér Pál széplaki uradalom fölötti birtokbírását az Esterházy Pál vezérletével, a szűkebb térség nagy- és kisbirtokos nemességének egységes fellépésével végbement tiltakozás biztosította, amelyet egy ugyancsak 1682. március 11-ére visszadatált adománylevél legitimizált. E donatióban I. Lipót király Kövér Pálnak hűséges szolgálataiért ugyanazon ingó és ingatlan javakat adományozta, amiket egykor Kövér Gábor bírt.⁹³

A nagy birtokgyarapító Esterházy Pál ez ügyben vitt szerepét jól mutatja az az 1682. április végi egyezség, amelyet széplaki jószágok sorsáról a nádor Kövér Pállal kötött. Esterházy az uradalom átvétele fejében kötelezte magát a Nádasdy Ferenc inscriptiója szerinti összeg megfizetésére, amiként kézséget mutatott a Kövér Gábor által végbevitt javítások felbecslésére, a becstár megtérítésére is. Biztosította Kövér Pált arról, ha idő múltán jószágában alkalmas rezidenciát találna, akkor a mágnás abban inkább neki, és nem másnak fog kedveskedni, és őt minden megtámadó (impetitor) ellen megvédelmezi. Végül: ha Kövér magának bármiféle javakat meg kívánna tartani, azt akár Széplakon, akár Esterházy más várában megtarthatja, sőt ott szállása is lehet. Még erre az évre engedélyezte marhái ottani legeltetését. Az átadás átvételkor Kövér Pál a széplaki jószágot minden tartozékával, és a birtokhoz tartozó összes irattal Esterházy Pálnak átadta.⁹⁴

A súlyosan eladósodott Esterházy pár héten belül a Sopron vármegyei birtokvásárlásokban (pl. kapuvári uradalom) volt nagy hitelezőjének, Széchenyi György bács-kalocsai érseknek a korábbi zálogösszeg fejében a széplaki uradalmat továbbadta, és a birtokon 3000 Ft-ig tartó építkezésre szabott határt.⁹⁵ A nádor és az érsek közötti zálogszerződést még az év decemberében I. Lipót király ünnepélyes

91 MOL P 623 Széchenyi cs. lt. 124. cs. 10. sz. Bona Széplakiensia, No. 114.

92 MOL P 623 Széchenyi cs. lt. 124. cs. 10. sz. Bona Széplakiensia, No. 114. (Kövér Gábor 1682. február 11-én meghalt, halála után Kövér Pál bírta tovább a széplaki jószágot.)

93 Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltára (= GyML), IV. A. 1. Nobilitaria. Kövér. Bécs, 1682. március 11.

94 MOL P 108 Esterházy cs. lt., Rcp. 16. fasc. A. No. 28. és uo. P 58. Bezeredy cs. lt. „Törzslévéltár”, 2. cs. Fasc. O. No. 389., SL Zeck cs. lt. 17. doboz, fasc. 23. No. 91. Kismarton, 1682. április 27.

95 MOL P 108 Esterházy cs. lt., Rcp. 16. Fasc. A. No. 29–33. Bécs, 1682. május 10. Uo. P 623 Széchenyi cs. lt. 124. cs. 10. sz. Bona Széplakiensia. No. 8.

formában átírva megerősítette.⁹⁶ 1682 júniusában Kövér Pál egy speciális, kiegészítő egyezséget kötött a széplaki uradalom legújabb birtokosával, Széchenyi György érsekkel. Ugyanis 39 db méhkasa volt a kastély mellett, amelyre nem vonatkozott az Esterházy Pálnak történt átadás. Ekkor darabját 2 forintért átadta Széchenyinek, akivel megállapodást kötött az ebergöci és lözsi hegyekben megkezdődött szőlőmunkákra eddig kifizetett költségei megtérítéséről is.⁹⁷

Köver Pál a széplaki uradalom eladásával Kövér Gábor birtokának döntő részén túladott, egy-egy töredék birtokrészt kisebb tételekben később értékesített. Így 1685. novemberében Ebergöcön 200 Ft-ért zálogolt Szely Györgynek két pusztát helyet, melyért cserébe az Pinnyén juttatott néki pusztát házat.⁹⁸

Köver Pál a széplaki uradalom eladása révén új birtokok megszerzésére, illetve házassággal további birtokgyarapításra törekedett. 1682. május 10-én jegyezte el Bezerédy István, a pápai végház alkapitánya, Zala vármegye egyik alispánja Fruzsina (Eufrozina) nevű leányát. Kövér teljességgel tudtában volt annak, hogy e friggyel nem csak Sopron, hanem a nyugat-dunántúli vármegyei elit sorába lépett. Nem ok nélkül, hihetetlenül magas összeget, 10.000 magyar forintot kötött ki hitvesének, amelyet akár készpénzben, akár bármilyen jóságban bírói végrehajtás által felesége megkaphat.⁹⁹

Köver Pál életútjának mégoly vázlatos bemutatása is szétfeszítené e tanulmány kereteit. Jelentős anyagi áldozatokat tett azért, hogy a Bessenyei, nemesapáti Szalay, Natl, Caraffa családok Sopron vármegyei javainak zálog és örökjogú felvásárlásával e törvényhatóság birtokosi elitjébe küzdje fel magát, miképpen a szomszédos Vas vármegyei Tótságban is birtokot szerzett. Ugyanakkor politikai- és közéleti leginkább Győr vármegyéhez kötötte.¹⁰⁰ A szomszédos törvényhatóság közgyűlési jegyzőkönyvei az 1702. szeptember 9-i közgyűléstől,¹⁰¹ majd az 1704–1705. években is folyamatos közgyűlési jelenlétét regisztrálják, miképpen

96 MOL P 108 Esterházy cs. lt., Rep. 16. Fasc. AA. et D., Bécs, 1682. december 24. Ld. még: *Bártfai Szabó László*, Széchenyi család 482. p. Széchenyi György érsek nemsokára a Kövér Gábor által zálogolt Lovcsányi-féle részirtokokat is megvásárolta.

97 MOL P 623 Széchenyi cs. lt., 124. cs. 10. sz. Bona Széplakicsnia, A., No. 10. Hegykő, 1682. június 26.

98 MOL P 58 Bezerédy cs. lt. „Törzslévtár”, 2. cs. Fasc. O. No. 411. Pinnye, 1685. november 16.

99 SL Zeke cs. lt. 17. doboz, Fasc. 23. No. 92. Szentmiklós, 1682. május 10.

100 Kövér Pál Győr vármegyei közszereplésére, 1703 decemberében Viczay Ádám történt közös tiltakozására az újabb adókvetések ellen, felhívja a figyelmet: *Bánkúti Imre*: A kurucok első dunántúli hadjárata (1704. január–április), Bp., 1975. 28–29. p., ill. 14. sz. láb.

101 GyML IV. A. 1. a. Győr vármegyei nemesi közgyűlésének jegyzőkönyvei (Prot.), 8. köt. fol. 97. r.

az 1706. január 2-i közgyűlésen az alispáni tisztre is jelölték.¹⁰² 1707 júniusában a gyakran távollévő Fiáth helyett Győr vármegye rendjei substitutus alispánná nevezték ki.¹⁰³ Az 1707. szeptember 27-i tisztújítás során ünnepélyesen a vármegye alispánjává választották.¹⁰⁴ Folyamatos birtokmozgásai folytán rezidenciája 1715-ben már egyértelműen Győr belvárosában volt.¹⁰⁵

Összegzés helyett

Míg Kövér Gábor esete a politikatörténet oldaláról a személyes síkon megteremtődött politikai szolidaritásra — itt az elbukott II. Rákóczi György fejedelem ismert szolgálójának fizikai, egzisztenciális átmentésére —, a politikai elitek szolgálói köreinek mozgáslehetőségeire, hívja fel a figyelmet, társadalom- és birtoklástörténeti szempontból a zálogjogú birtokok és birtokosaik Sopron vármegye nemesi társadalmában betöltött jelentőségét hangsúlyozza. Ez utóbbi jelenséget azért is érdemes kihangsúlyozni, mert a XVII. századi Sopron vármegye több jeles birtokos családjának (pl. Bezerédy, Megyery, gálosházi Récsey) a dominus–familiáris jogviszonyából származó birtokadomány jelentette e törvényhatóságban az egzisztenciális és gazdasági alapját, és meghatározó volt a helyi nemesi társadalom személyes-családi, és pozícionális kapcsolatrendszerében betöltött helyhez.

102 GyML Prot. 8. fol. 203r–204v. és 206r.

103 Uo.: 1707. június 9. fol. 286v–287r.

104 Uo.: Nr. 116., fol. 321r.

105 GyML, IV. A. 6. j. Győr vármegye adószcedőjének iratai Ö. 16. Series D[omi]norum Magnatum et Nobilium interioris Civitatis Jauriensis et suburby Uyvaros in Regesto Anni 1715. (Neve ugyancsak megtalálható az 1720. évi jegyzékben is, uo. Ö. 20.)

